

AZ OLASZ KOMMUNISTA PÁRT HARCA A MUNKÁS-AKCIÓEGYSÉGÉRT, A DEMOKRATIKUS MEGÚJHÓDÁSÉRT

Az 1934-es akcióegyezmény előzményei és eredményei:

1933. január 30-án olyan országban jutott hatalomra a fasizmus, ahol a munkásmozgalom a legerősebb volt egész Európában. A németországi fordulat nyilvánvalóvá tette, hogy nemcsak a német, de az egész nemzetközi munkásmozgalom gyengesége megosztottságában van. A Komintern és a kommunista mozgalom a náci hatalomra jutása után közvetlenül még abban reménykedtek, hogy rövid életű lesz a fasizmus hatalma, tulajdonképpen a közeli proletárforradalom előestéjéről van szó. Meg voltak győződve arról is, hogy Hitler hatalomra jutása a szociáldemokrácia pályafutásának végét is jelenti egyben.

A fasiszták hatalomra jutása és vad tobzódása Németországban riadó jelként hatott a munkásmozgalomra, kiváltotta a fasizmus elleni proletár- és általános demokratikus mozgalom fellendülését nemzetközi méretekben, megnövelte a fasizmus és a háború ellenfeleinek egységtörekvését. A kommunistáknak a fasizmus elleni akcióegységre vonatkozó javaslata mind nagyobb visszhangra talált a szociáldemokrata munkások között, s mind szélesebb körben terjedt a szociáldemokraták és kommunisták megegyezésének eszméje.

A németországi események hatására 1933. február 19-én a Szocialista Munkásinternacionálé felhívással fordult a Kominternhez. A felhívásban felvetették, hogy készek közös antifasiszta akciókról tárgyalni a Kominternnel, de konkrét programot nem adtak. A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1933. március 5-én¹ a megvalósítása érdekében üzenettel fordult a világ munkásaihoz, konkrét akcióprogramot javasolva a munkáspárt antifasiszta akcióegységéhez azért, hogy a munkásosztály egységfrontja szét tudja verni a kapitalizmus és a fasizmus támadását. Ez a szociáldemokratákhoz való viszony megváltozását jelentette, de előrehaladást is a munkás-egységfront eddigi szűk felfogásához képest, mert a két pártvezetés szintjén javasolt összefogást.

Kedvezően fogadta az Olasz Kommunista Párt a Komintern egységfelhívását; ezért üzenetet küldött a maximalista szocialistákhoz és a republikánusokhoz.² Köztük a tárgyalások megkezdődtek, de hamarosan még is szakadtak,

¹ Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből. 1929—35. A KI VB. egységfelhívása 213—217. old., Budapest, 1964.

² Republikánusok: Laza szervezeti felépítésű, heterogén ideológiájú és társadalmi bázisú;

— szabadkőműves burzsoázia,

— közép-olaszországi, szicíliai, romagnai kézművesek, parasztok.

mert a szocialisták arra hivatkoztak, hogy amíg nincs konkrét megegyezés a Komintern és az SZMI között, a tárgyalások nem folytathatók.³

Az 1933 tavaszán kiadott egységfelhívások nem hoztak eredményt. Az SZMI pedig 1933 augusztusában kijelentette, hogy a kommunisták egységtörekvése csupán taktikai manőver, mert az Internacionálék szintjén nem akar tárgyalni a Komintern szerintük. Ez ürügy volt; de lényege: elutasították az antifasiszta egységfrontjavaslatot. A Komintern és a Kommunista Párt is 1933 őszére az egységpolitika értelmezésében a korábbi szektás útra tért vissza.⁴

Hozzájárult az előrelépéshez a Komintern XIII. plénuma, ahol a fasiszta diktatúra osztálytartalmát lényegében úgy fogalmazták már meg, ahogyan az a VII. kongresszuson elhangzott. Viszont a plénum a fasizmust Németországban úgy értékelte, mint annak bizonyítékát, hogy a kapitalizmus gyenge, forradalmi fellendülés van. Mégis, a fasizmus osztályjellegének vizsgálata, s annak kimutatása, hogy a monopoltőke áttért a parlamentarizmus és a polgári demokrácia módszereinek felszámolására; lehetőséget adott annak a következtetésnek a levonására, hogy lehetséges valamennyi demokratikus és antifasiszta erő egyesítése.

A 30-as évek elejére Nenni vezetésével kialakult egy olyan csoport a Szocialista Pártban is, amely hajlandó volt a kommunistákkal együttműködni, majd hamarosan maga az OSZP az SZMI-n belül az egységfrontot kereső bal szárny hangadójává vált. Az OSZP erősen balra tolódott. A két munkáspárt lassú közeledésének az első eredménye, hogy az amszterdami háborúellenes kongresszuson (1932. augusztus) megalakult az Imperialista Háború Elleni Harc Olasz Bizottsága, amelyben a kommunisták, szocialisták és köztársaságiak a fasizmus ideje alatt először határozták el magukat közös háborúellenes akciók szervezésére.

1934 márciusában a Kommunista Párt valamennyi szervezetének alapvető feladatává teszik az antifasiszta háborúellenes harcra való mozgósítást. Ebben a harcban minden háborúellenes és fasizmusellenes erő részvételére számítottak, de nem a munkásegységfront olyan értelmezése alapján, hogy ez a munkáspártok blokkja. Továbbra is a KI szektás álláspontját vallják, azt hogy a szocialisták „szociálfasiszták”, egységfrontot csak „alulról” lehet létrehozni. A párt elképzelése szerint ez a harc „a korporatív állam, a fasizmus, a háború ellen, a proletárforradalomért, a proletárdiktatúráért folyik.”⁵ A dokumentum azt is jól tükrözi, hogy a szocialisták véleménye szerint a Kommunista Párt szocialistákkal kapcsolatos álláspontja nem sokat változott. „Erősíteni kell harcunkat a „szociálfasiszta” szociáldemokrácia ellen azért, hogy elvonjuk tőle a befolyása alatt álló tömegeket.”⁶ A közvetlen feladatokat a párt jól jelölte meg: a pártnak ki kell szélesíteni kapcsolatait a munkások, a parasztok, a kispolgárság- és minden munkanélküli felé, jelen kell lenni minden tömegszervezetben. Új elemként jelenik meg az a fontos kitétel, hogy ki kell használni a fasiszta szervezetekben adódó legális és illegális lehetőségeket. Felhívják a figyelmet

³ Horváth Jenő: Az antifasiszta egységfront kialakulása az olasz munkásmozgalomban (1933–35). Tudományos Szocializmus Füzetek, 1977. 43. szám. 6–14. oldal.

⁴ A szociáldemokrácia a burzsoázia fő támasza, jelentették ki. Paolo Spriano: Storia del Partito Comunista Italiano, Einaudi. II. kötet. 1969. 383. old.

⁵ Lo Stato Operaio 1934. március, 8. évf. 3. szám. — Documenti del Partito Comunista Italiano III. 274. oldal.

⁶ Lo Stato Operaio 1934. március, 8. évf. 3. szám. Documenti del PCI. III. 275. oldal.

ugyanakkor arra is, hogy rendkívül fontos a parasztság körében végzendő munka, de szervezésükre nem gondoltak. „Földet a parasztoknak”. Ez legyen a jelszó vidéken; hangzik a párt útmutatása.

Igaz, él a bizalmatlanság még a szocialistákkal szemben, de nagy eredmény már az is, hogy döntően csak a vezetőséggel szemben. A Kommunista Párt ezért tűzi ki a maga számára azt a feladatot, hogy „mindent meg kell tenni azért, hogy akcióegység létrejöjjön a munkásság között”⁷... mert a proletáregység az egyetlen út, amelyen a fasiszmus legyőzhető.”⁸

1934. februárban éles vita robbant ki a Szocialista Párt és a Giustizia e Libertà csoport között. A GL elhatározta, hogy önálló mozgalomként, mint új antifasiszta párt lép fel. Ezt az OSZP elutasította. Az Olasz Szoc. Párt és a GL elszakadt, az Olasz Szoc. Párt helyreállította önállóságát.⁹

A kapcsolatok javulását jelezte és az antifasiszta munkásakcióegység létrejöttéhez erőteljes lökést adott az 1934. június végén végbement esemény Franciaországban, amikor is a francia munkásság akcióegysége sikeresen védte ki a fasiszták támadását.

A Kommunista Párt 1934. július 15-én felhívással fordult a Szocialista Párthoz: „Meg akarjuk valósítani a proletáregységet, minden lehetőt megteszünk, hogy létrejöjjön a Szoc. Párttal közös cselekvés, az a szándékunk, hogy az akcióegység fundamentumát keressük.” „A franciaországi példa bizonyítja az egységfront politika jelentőségét. A fasiszmus... győzelme megakadályozható a munkásosztály egységes fellépésével.”¹⁰ A felhívásban már jelzik azt is, hogy amennyiben sor kerül az egyezmény megkötésére, a párt az egyezmény érvényességi idejére beszünteti a Szocialista Párt elleni támadást, és „megerősíti a belső szektásság elleni harcot”.¹¹ A Szocialista Párt a felhívásra kedvezően reagált. 1934. július 28-án a „Nuovo Avanti”-ban a korábbi álláspontjától eltérően már az akcióegység, az egységfront létrehozásának szükségességéről szölk. Ennek előzménye volt, hogy a Szocialista Párt 1934. július 14–16-án Párizsban Nenni javaslatát fogadta el, azt hogy a párt kész az egységfront létrehozására a kommunistákkal.¹²

Mi volt az oka, hogy mindkét párt 1934 nyarára ebben a lényeges kérdésben azonos álláspontra helyezkedett? Szerepet játszott ebben egyrészt negatív, másrészt pozitív tapasztalat. A fasiszmus hatalomra jutása Németországban a munkásmozgalom vereségét jelentette, és minden haladó erő számára veszélyt, mert Németország a világháború tűzfészke lett, a burzsoázia pedig több országban is a fasiszmusban látta mentsvárát, osztályuralma fenntartásának, a munkásmozgalom fékentartásának és felszámolásának eszközét. A nemzetközi kommunista mozgalom az új helyzetnek megfelelően dolgozta ki 1935-re stratégiai

⁷ Lo Stato Operaio 1934. március, 8. évf. 3. szám. Documenti del PCI. 276–278. oldal.

⁸ Lo Stato Operaio 1934. július, 8. évf. 7. szám. Documenti del PCI. A Proletár Akcióegységért. 490. oldal.

⁹ A Giustizia e Libertà 1929-ben alakult Párizsban. Elutasítja a fasiszmust, annak bukása után az olasz társadalom teljes megújítását kívánja. Elsődlegesnek az olaszországi harcot tartotta. Csak a G. L.-nek és a Kommunista Pártnak volt Olaszországban illegális szervezete a fasiszmus idején. — Horváth Jenő: Az antifasiszta egységmozgalom kialakulása az olasz munkásmozgalomban. I. m. 8. és 18. oldal.

¹⁰ Hivatkoznak az 1934. februári francia példára, amikor a francia munkáspártok sikeresen szálltak szembe a fasiszmussal. Lo Stato Operaio 1934. július. 491. oldal.

¹¹ Lo Stato Operaio 1934. július. Documenti del PCI 492–493. old.

¹² Lo Stato Operaio 1934. augusztus. 571–574. oldal.

és taktikai elképzelését, amelynek már egyes alapelemeit a Komintern III. és IV. kongresszusa is határozatában mondott ki. A legfontosabb tapasztalatokat a 30-as évek elejének munkásmozgalmi tapasztalatai szolgáltatták. Tanulságul szolgált az, hogy a munkásosztály megosztottsága Németországban a fasizmus hatalomra jutását segítette elő 1933-ra, sőt szertefoszlott a németországi példa alapján is a szociáldemokráciának az a reménye, hogy a kommunisták befolyásának kizárásával útját lehet állni a fasizmusnak. Ábránd maradt az is, hogy a fasizmus hatalomra jutása esetén megerősíthetik befolyásukat a szakszervezetekben, megőrizhetik legális működési területüket. Mindez tanulság volt a szociáldemokráciának, de a kommunisták azon várakozása sem igazolódott be, hogy a fasizmus hatalomra jutását hamarosan követni fogja a győztes szocialista forradalom. Hasonló, negatív tapasztalatokat szereztek máshol is a munkáspártok, okulhattak az ausztriai példán is.

A francia munkáspártok összefogása viszont, az összefogás eredménye követendő példaként, konzekvenciák levonására alkalmas tényként szolgált. A francia munkáspártok 1934 januárjában összefogtak — írásos formában ezt 1934. július 7-én rögzítették¹³ — a fasiszta „tűzkeresztesek” mozgalmával szemben. Hasonló pozitív példa volt a Spanyol Kommunista Párt tevékenysége 1934 októberétől.¹⁴

Az események ilyen alakulása következtében a szociáldemokrata pártok munkástömegei határozottan balra tartanak, sőt a Szocialista Munkásinternacionálé is kénytelen volt ennek következtében feladni eddigi egységfrontot tiltó álláspontját. Mindez nem maradhatott hatás nélkül sem az Olasz Szocialista Pártra, sem a Kommunista Pártra.

Változott a Komintern és az Olasz Kommunista Párt álláspontja is a szocialisták megítélésével kapcsolatban. A szocialisták megnevezésében lassan elmaradt a „szociálfasiszta” jelző. A nemzetközi tapasztalatokat, az olaszországi helyzetet alapul véve racionális lépés volt a két párt közeledése, majd akcióegyezményük aláírása. Az Olasz Kommunista Párt és az Olasz Szocialista Párt elvi megegyezést és tényleges akcióegységet kötött 1934. augusztus 17-én.¹⁵ Ezzel Olaszországban létrejött a munkás-akcióegység. Az akcióegység annak rögzítésével jött létre, hogy a két párt között csak olyan elvi ellentétek vannak, amelyek lehetővé teszik az együttes harcot a fasizmus, a háború ellen, de a két párt szervezeti egységének megteremtését már nem. Milyen konkrét célért kötik az egyezményt?¹⁶

a) Németország ausztriai intervenciója, a háborús fenyegetés, a fasiszta provokációs politika ellen. A politikai foglyok kiszabadításáért, Thälmann, Seitz, és a fasizmus más áldozatainak kiszabadításáért.

b) A két párt koordinálja és együtt szervezi akcióit.

c) A két párt biztosítja (főként Franciországban) az emigránsok védelmét és szervezését.

¹³ Szántó György: A nyugat-európai munkásmozgalmak új vonásai. Kossuth, 1965. 14. oldal.

¹⁴ Szántó György: A nyugat-európai munkásmozgalmak... 15—16. old.

¹⁵ Lo Stato Operaio, 1934. augusztus. 577. oldal.

¹⁶ A közös akciók a fasizmus és a háború elleni harc közvetlen feladataira vonatkoznak. Az egyezmény érinti továbbá a fejlődés útját, az egységes proletárpárt megteremtésére irányuló törekvést. — A kommunista és a szocialista párt akcióegyezménye, Párizs. Közli: Lo Stato Operaio, 1934. augusztus, 8. évf. 8. szám. 577—578. old.

d) A két párt felhasználja befolyását azért, hogy az akcióegység nemzetközi méretekben is megvalósuljon.

e) Megőrzik doktrinális, funkcionális autonómiájukat; mindkét párt folytatja eddigi propagandáját, feltárják az akcióegység érvényesülését gátló tényezőket egymás előtt úgy, hogy az a már rögzített együttműködést ne zavarja.

f) A pártok tartózkodjanak egymás diszciplináris és szervezeti életébe való beavatkozástól.

g) A pártokat küldötteik kötik össze, akiket bármelyik párt összehívhat a rendezendő problémák megoldására.

Az egyezményhez mindkét párt csatolta a maga nyilatkozatát is. A szocialisták kijelentették, hogy az együttműködést az teszi lehetővé, hogy a kommunista párt szakított a „szociálfasizmus” teóriával, hasonlóan a francia kommunistákhoz és szakított az egységfront-taktikával mint manőverrel, de a kapcsolatokra a kétértelműség jellemző mindaddig, nemzetközi méretekben is, míg azt a Komintern kongresszusa fel nem számolja, s nem foglal állást konkrétan. Kijelentik, hogy egyelőre elméleti egység nincs, ezért szervezeti egység sem lehet. Nyilatkozatában ezt erősítette még a Kommunista Párt is, ugyanakkor megemlítette azt is, hogy a Szocialista Párt korábban a burzsoáziával való együttműködést választotta. Sürgette a Kommunista Párt a legfontosabb területre, Olaszországra is a proletáregység kiterjesztését, „hogy az győzelmes valóság legyen a háborúval, a fasizmussal szemben”. Kijelentették, hogy a kommunista párt sosem tekintette manővernek az „egységfront taktikát”.¹⁷

Az akcióegység-egyezménnyel az olasz munkáspártok a szakadás óta először teremtették meg a két párt együttműködését, nagyban hozzájárulva ahhoz, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom 1934-re a fasizmus körülményei között követendő harc stratégiáját, az antifasiszta egységfront és népfront politikájának alapelveit kidolgozza. Gyakorlatával maga is tapasztalatszerzésre adott lehetőséget. Ugyanakkor kiindulópont is volt az együttműködés következő szakaszához.

A két munkáspárt az akcióegységben rögzített elveknek megfelelően együtt dolgozott tovább a feladatok gyakorlati megvalósításáért, ennek megfelelően jelölték meg a feladatokat, a konkrét célokat, amikor Olaszország Etiópia elleni háborúja miatt tiltakoztak. Így tehát a két párt akcióegységével összekapcsolódott a fasizmus és most konkrétan a háborúellenes harc. Felhívásokat, röpcédulákat terjesztettek, leleplezték, elítélték a fasizmus hódító céljait. Ezekben a felhívásokban már arról volt szó, hogy a munkásegységre alapozva széles népfrontot kell létrehozni „a háború ellen, a fasizmus ellen, a kenyérért és szabadságért.”¹⁸ A népfrontproblematika felvetésében szerepet játszottak a francia népfronttörökvések is, de az is, hogy a munkáspártokon kívülláló antifasiszta erőkkel is keresni kellett a kapcsolatot, a fő feladat, a háború elleni harcra. Ezért a felhívással még azokhoz a megtévedtekhez is fordultak, akik fekete inget húztak, mert a fasizmus forradalmi álarca tévesztette meg őket. Ez a francia példa sematizálása, túlzott optimizmus volt a népfrontba bevonható erők szélességére vonatkozóan. Felhívással fordultak a megtévedt munkásokhoz, parasztokhoz, a katonákhoz, tengerészekhez, mindazokhoz, akik megeléged-

¹⁷ Lo Stato Operaio, 1934. augusztus. A pártok nyilatkozatai. 578—579. oldal. A szocialista párt a kommunisták által javasolt egységfrontot korábban olyan manővernek fogta fel, mellyel a kommunisták el akarják vonni tagságát.

¹⁸ Lo Stato Operaio. 1935. június, 9. évf. 6. szám. Documenti del PCI. II. Il fronte popolare contro il fascismo e guerra. 393. oldal.

ték már a fasizmus uralmát. A megtévedteknek azt írták: „Titeket nem gyűlölünk, de fekete ingeteket igen, mert az népünk elnyomóinak jelképe. Ne legyetek a nép elnyomóinak támogatói, kiszolgálói”¹⁹ hangzik a felhívás. Ezekben a felhívásokban még egyértelműen az van, hogy a kiutat a hamarosan bekövetkező szocialista forradalomban látják. „A menekülés útja, az egyetlen út a szocialista proletárforradalom.”²⁰ Változás e kérdésben majd csak a Komintern VII. kongresszusa után lesz, ahol a feladatok és célok a nemzetközi tapasztalatok eredményét is leszűrve pontosan tisztázódnak.

1935 elején a Központi Bizottságba új tagok kerültek. Togliatti munkáját Grieco és Longo vette át. Az új tagok bevonása (Massini, Negarville, Amoretti, Novella, Pellegrini) összefüggésben volt azzal, hogy a párt figyelme egyre erőteljesebben a hazai viszonyok felé fordult.²¹

A Komintern VII. kongresszusa előtt mindkét párt összegezte az egyezmény aláírása óta eltelt idő tapasztalatait. A Szocialista Párt Főtanácsa azt állapította meg, hogy eredményes volt az egységpolitika, sőt az szilárd politikai szövetséggé fejlődött. Ugyanezt állapította meg a Kommunista Párt Politikai Irodája is. Kijelentette mindkét párt azt, hogy a fasizmus, a háborúellenes harc feltétele az, hogy az akcióegység ne csak egy országban jöjjön létre, hanem nemzetközi szinten is a munkáspártok között.²²

Az akcióegység-politika az olasz munkásmozgalomban az egyezményben foglaltakon már túllépett, valódi politikai szövetséggé vált, de jelezte azt is, hogy a Kommunista Párt politikájában stratégiai fordulat zajlik.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának munkájában az Olasz Kommunista Párt küldöttei is résztvettek (Ruggiero Grieco, Giuseppe Dozza, Palmiro Togliatti), hozzászólásaikkal elősegítették a kongresszus munkáját. Beszámolót tartott a Komintern elnökségének egyik tagja, Togliatti is. Beszédében egyértelműen jelölte meg minden haladó mozgalom, a néptömegek legfőbb ellenségét: ez a fasizmus.²³ Beszédének középpontjában az állt, hogy a fasiszta imperialista hatalmak új világháborút készítenek elő. A legfontosabb teendőt ezért a fasisztaellenes, haladó erők tömörítésében látta az egyes országokon belül és nemzetközi szinten is. „Szervezzük meg mindazok egységfrontját, akik meg akarják védeni a békét”²⁴ — ez a legfontosabb feladat, mert az antifasiszta erők összefogásával a háború kitörése, a fasizmus hatalomra jutása megakadályozható, a béke megvédhető. „Azért kell védeni a békét, hogy biztosítani tudjuk a forradalom győzelméhez szükséges előfeltételeket.”²⁵

A Komintern VII. kongresszusának hatása (Az „összebékítés” jelszó körüli vita)

A Komintern új stratégiai és taktikai elképzeléseit a kommunista párt tag-ságának nagy része, de az emigrációs szocialisták zöme is elfogadta. Az egységfront, a népfront megteremtésén munkálkodnak már 1934, az egyezmény

¹⁹ Lo Stato Operaio. 9. évf. 4–5. szám. 1935. április–május, 259. oldal.

²⁰ Lo Stato Operaio. 9. évf. 4–5. szám. 1935. április–május, 247. oldal.

²¹ Horváth Jenő: Az antifasiszta egységfront kialakulása az olasz munkásmozgalomban. I. m. 26. oldal.

²² Horváth Jenő: Az antifasiszta egységfront kialakulása az olasz munkásmozgalomban. I. m. 29. oldal.

²³ Sul Movimento operaio italiano (a cura di Franco Ferri) Roma, 1964. 103. old.

²⁴ Spriano: i. m. 3. kötet. 32. oldal.

²⁵ Togliatti: A demokrácia és a szocializmus problémái. Kossuth, 1965. 64. oldal.

megkötése óta, de a népfrontszervezés rendkívül vontatottan halad. Ennek okai közül megemlíthető, hogy a kommunista párton belül is vannak olyanok, akik idegenkednek a szocialistákkal és más polgári antifasiszta erőkkel való együttműködéstől.²⁶

1935. október 3-án Mussolini fasiszta csapatai megindultak Etiópia földjén. A két munkáspárt ekkor közös akciókat szervezett a háború ellen. A kommunisták nagy része ugyan abban bízott, hogy ez a háború úgyis hamar összeomlik, ez pedig az olasz fasizmus bukását vonja maga után, mert a tömegek fellázadnak, nem fogják elviselni a háborús nyomort, sor kerül a forradalomra. Ebből következően agitációjukban túlzásokba estek. Számításuk nem vált be: van elkeseredés, elégedetlenség a háború alatt, de nagymérvű szervezett ellenállásra nem kerül sor. Igaz, van protestálás a háború és a fasizmus ellen, a tömeg zúgolódását jelzik az ország nagyobb városaiban megjelenő és ott készült röpcédulák, amelyekben a nyomorúság, a fasizmus, a háború elleni tiltakozásra szólítanak fel. Valójában utcai tömegmegmozdulások, tiltakozások nem zajlottak le.

Az antifasiszta emigráció viszont egyre élesebben és határozottabban reagált Mussolini háborújára. A Giustizia e Libertà csoport 1935. október 4-én felhívással fordult lapjában az olasz néphez: „...itt az ideje, hogy hangot adjunk elégedetlenségünknek, hogy felemeljük az olasz forradalom vörös zászlaját”.²⁷ Mégis, egyelőre a gielisták nem csatlakoztak a kommunista párt és a szocialista párt felhívásához, amelyben a két párt a háború elleni tiltakozó kongresszuson való részvételre szólított fel minden emigrációban levő olaszt, pártállásra való tekintet nélkül.

Az újabb háborúellenes tiltakozó konferenciát 1935. október 12–13-án tartották Brüsszelben.²⁸ A Szocialista Pártot képviselő Nenni a helyzetet értékelő előadásában arra a megállapításra jutott, hogy Olaszországban forradalmi helyzet van, lehetőség van radikális átalakulásra. „Meg kell kísérelni akkor is, ha győzünk, akkor is, ha a hatalom továbbra is a fasiszták kezén marad.”²⁹ Magának a kongresszusnak is ez volt a végkövetkeztetése.

Valójában volt e forradalmi helyzet Olaszországban, helytálló volt e Nenni megállapítása? Igaz, nagy az éhínség, a munkanélküliség, a fasiszta rendszer rendkívül kétes kimenetelű kalandba bocsátkozott, de a tömegek még nem aktívak! Van tiltakozás a háború ellen, a fasizmus ellen, de utcai megmozdulásra, nagyobb méretű sztrájk szervezésére nem került sor, a fasiszta rendszer még manipulálni tudta a tömegeket, erőszakos úton, fegyverrel is gátat tudott vetni a megmozdulásoknak, a szervezkedéseknek. További problémát jelentett az, hogy az országon belüli kisebb antifasiszta csoportok egymástól elszigetelve tevékenykednek, sőt tevékenységük még nem is bontakozott ki igazán.

Elfogadott a kongresszus egy az Olasz Akcióbizottság felállítására vonatkozó határozatot (Comitato d'Azione). Ennek feladata lett a háborúellenes harc koordinálása a franciaországi emigránsok és a kisebb olaszországi antifasiszta csoportok között. A kongresszus álláspontját — azt, hogy forradalmi helyzet van Olaszországban — arra is alapozta, hogy bíztak a Népszövetség Tanácsának

²⁶ Lo Stato Operaio. 9. évf. 11–12. szám. 1935. nov., dec. 705. o.

²⁷ A Giustizia e Libertà csoport vezetői a Roselli testvérek. Spriano: i. m. 3. kötet, 49. oldal.

²⁸ Spriano: i. m. 3. kötet, 48. oldal.

²⁹ Il Nuovo Avanti! 1935. október 19. 1. oldal.

hathatós intézkedéseiben — ami viszont elmaradt.³⁰ Nem jól mérték fel továbbá az olaszországi tömegek tisztánlátását, aktivitását, helyzetértékelésüket sem.

Egyre súlyosabbá vált közben a nemzetközi helyzet is. A német fasiszták megszállták a Rajna-vidéket. Ennek hatására a két olasz munkáspárt felhívással fordult a Szocialista Munkásinternacionálé és a Komintern vezetőségéhez. Felhívásukban kérték a két nemzetközi szervezet együttműködését és akcióegységét a fasiszmus elleni harcra, „mert ha győz a fasiszmus más országban is, az olasz fasiszmus is győztesen fejezi be a háborút, szétverik a munkásmozgalmat az egész világon” — mondta Nenni.³¹ A két nemzetközi munkásszervezet között nem jött létre egyelőre együttműködés, az olasz fasiszták is győztesen fejezték be a háborút. Hogyan reagálnak erre a munkáspártok Olaszországban? A Komintern VII. kongresszusának határozata szellemében nyilatkoznak, de félreérthetően... „Kezünket nyújtjuk a fasiszta befolyás alá került munkásterestvéreknek, mert együtt akarunk harcolni a... kenyérért, a békéért. Mi is erős, szabad Olaszországot akarunk, mint bármely más politikai meggyőződésű és vallású olasz. Csak az olasz nép baráti egysége amely a fasiszták a nem fasiszták »kibékülése« révén jön létre — tudja legyőzni országunk cápáit.”³² Mi lehet az oka ennek a kijelentésnek? Példaképpül áll előttük a francia népfrempolitika sikere is. Ki is jelentik az olasz kommunisták: „...egységfrontot kell létrehozni a tőke ellen, a fasiszmus ellen, mert a kommunisták, antifasiszták, katolikusok, fasiszta befolyás alatt álló munkások között nincs lényeges ellentét. Követni kell a francia példát”,³³ a lehető legszélesebbé akarják tenni az összefogást.

Hiányzik viszont a kijelentésekből az, hogy a harcot nem csak általában a fasiszmus ellen akarják folytatni, hanem a harc élének mindenekelőtt az olasz fasiszmus ellen kellene irányulni. A harcot tehát elsősorban a német fasiszmus, a legveszélyesebb fasiszmus ellen hirdetik meg és az olasz fasiszta rendszer megdöntéséről ekkor még nem tesznek konkrétan említést.

A fasiszta befolyás alatt álló dolgozókhöz szóló felhívásban, sőt az ezt kiegészítő, általában a fasisztákhoz szóló felhívásban arról van már szó, hogy a kommunisták is készek az 1919-es fasiszta program végrehajtására, illetve a végrehajtásba való bekapcsolódásra, hiszen a programpontok között néhány olyan található, amelynek megvalósítása tényleg a munkásosztály, a dolgozó tömegek érdekét szolgálja.³⁴

³⁰ Igaz, Olaszországot agresszorrá nyilvánították, megtiltották a fegyverszállítást, zárolták az Olaszországból jövő áruimportot. De nem került sor pl. a Szuézi csatorna lezárására az olasz hajók előtt, továbbra is kapott létfontosságú nyersanyagokat (szenet, vasércet, de főleg kőolajat). Ha megszüntették volna a kőolajszállítást, komoly problémák elé került volna a fasiszta olasz vezetés, mert olajszükségletüket szinte 100%-ig importból fedezték. A Népszövetség tiltó határozatát az olajszállító államok nem tartották be.

³¹ Il Nouvo Avanti! 1936. március 21. Nenni cikke a fasiszta veszélyről.

³² Lo Stato Operaio. 1936. június 6. 10. évf. 6. szám. 412 old. La riconciliazione del popolo italiano e la condizione per salvare il nostro paese della catastrofe.

³³ Lo Stato Operaio. 1936. június 6. 10. évf. 6. szám. 430. old. La vittoria del Fronte Popolare in Francia.

³⁴ A Mussolini-féle 90 pontos program főbb követelése: Az olasz köztársaság kikiáltása, általános lefegyverzés, az általános szabadságjogok biztosítása, az ipari- és pénzügyi részvénytársaságok felszámolása, a nyolcórás munkanap biztosítása. Ki kell sajátítani a háborús profitokat, az egyházi javakat. A földet át kell adni a parasztságnak, meg kell szüntetni a titkos diplomáciát. Az osztályoknak együtt kell mű-

Állásfoglalásukban egyrészt szerepet játszott az, hogy segítséget adjanak a fasiszta szervezetek befolyása alá került dolgozó tömegeknek a politikai tisztántartásához, másrészt a katolikus és fasiszta szervezetekben levő munkások irányítását és akciókra való mozgósítását kísérelték meg elérni. Látván azt, hogy nem támadhatnak egyértelműen e csoportok, szervezetek ellen, mert van munkásbázisuk,³⁵ alapvetően a háború nem az ő érdekük, nem az ő anyagi gyarapodásukat jelenti, hanem egyértelműen a finánciókéét. Ezért ismétli a felhívás: „fasiszták, katolikusok, liberalisták, munkások!... fogjatok össze, mert országunk jelenlegi urai (magnati del capitale — a tőke urai) az olasz népet fasisztákra és antifasisztákra osztva akarják letiporni, hogy minél könnyebben elnyomhassák és kizsákmányolhassák”.³⁶

Ténylegesen mit akar a Kommunista Párt? Állást foglal az olasz fasizmus mellett arról, hogy a fasiszta rendszerrel is ki lehet békülni? Nem. A fasizmus elleni harc nem választható el a tőke elleni harctól, lévén a fasizmus a fináncióke legreakciósabb szárnya. A harc a fináncióke új típusú uralma ellen folyik, de nem az egész tőke ellen. Az antimonopolista, antifasiszta harcba bevonható a nem monopolista tőke is.

Abban bíznak, hogy a háborúba keveredett olasz fasiszta rendszer úgyis megbukik, s akkor sor kerülhet a munkás-paraszt hatalom megvalósítására. Jó irányú stratégiai változás zajlik le, helyesen találnak rá a szövetségesekre, csak a célt nem jól tűzik ki, hisz nincs forradalmi helyzet Olaszországban. Mindez jelzi, hogy a Komintern VII. kongresszusán elfogadottnak megfelelő stratégiai változás még nem zajlott le a maga teljességében.

Az emigrációs kommunista párt munkáját 1936 végétől Longo irányítja, mert Togliatti a Komintern vezetésében dolgozik. A párt agitációjában már használja a Komintern irányvonalának is megfelelő harc a demokráciáért, a demokratikus forradalomért, a szocializmusért, a fasizmus ellen jelszót. A vezetőség egyik tagjának álláspontja szerint (Montagnana) erre Olaszországban nincs lehetőség, mert nem a szocialisták, nem a kommunisták jelentik a meghatározó erőt, a dolgozók nagy része fasiszta befolyás alatt áll, ezért a fasizmus, az olasz fasizmus elleni harcot nem kell hangoztatni. „Ez viszont nem jelenti azt, hogy a kommunisták lemondanak a fasizmus elleni harcról.”³⁷ Longo és Dozza véleménye viszont az, hogy nagyon is szükséges a fasizmus elleni harc hangoztatása, annak kijelentése, hogy a kommunisták Olaszország demokratikus megújulásáért harcolnak. A párton belüli vita nem zárul konkrét eredménnyel, konkrét határozattal. Ennek következménye, hogy Togliatti levelet intézett a párt emigrációs vezetőségéhez, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy a párt propagandájában az eddigieknél jobban kell hangoztatni az olasz fasizmus elleni harcot. Togliatti szerint elképzelhető az a megfogalmazás, hogy

ködni a termelésben, de az elosztásnál is a termelésben végzett munka érvényesüljön. Mindezt a kommunista párt megismétli és terjeszti propagandájában, befejezőként idézik Mussolinit: „fizessenek a gazdagok”.

³⁵ Per il pane, per il lavoro, per la terra, per la pace, per la libertà. Lo Stato Operaio. 1936. augusztus, X. évf. 8. szám. 523. old.

³⁶ Lo Stato Operaio. 1936. augusztus, 10. évf. 8. szám. Per la salvezza dell'Italia, per la riconciliazione del popolo italiano. 535. old. A dokumentum érdekessége, hogy aláírói valódi, és nem illegális nevükön szerepelnek. Az aláírók a következők: Togliatti, Ruggiero Grieco, Giuseppe di Vittorio, Giuseppe Dozza, Mario Montagnana, Luigi Longo, Emilio Sereni, Pietro Farini.

³⁷ Közli: Spriano: i. m. 3. kötet, 97. oldal.

meg kell valósítani az olasz nép „összebékítését”, de akkor azt is hozzá kell tenni, hogy ez nem jelenti a fasiszta rendszerrel, a finánciókéval való összebékülést.³⁸ Valójában mi húzódott a vita legmélyén? A Kommunista Párt elfogadta a Komintern VII. kongresszusának egységfrontról, népfrontról szóló határozatát, de túl optimistán ítélte meg az olasz tömegek forradalmiságát, túl szélesen értelmezték különösen az abesszín háború után a szövetségesek körét a népfront megteremtése szempontjából. Nem vették figyelembe, hogy a fasizmus még nem járatta le magát sokak szemében, így az „összebékítés” jelszó zavarólag hatott a tömegekre. Togliatti üzenete nem volt eredménytelen. 1937. március 3-án Párizsban a párt eddigi álláspontját és agitációs szóhasználatát megváltoztatták,³⁹ vagyis lezajlott a stratégiai fordulat a KP-ban.

— Visszavonták, mint agitációs jelszót „az olasz nép összebékítése” elvet.

— Elfogadták, hogy a párt alapvető feladata a demokratikus jogok visszaállításáért, a fasizmus megdöntéséért, a tőke támadása ellen folytatandó harc.

A változást még világosabban jelzi a Ruggiero Grieco által Gramsci halálára írt emlékbeszéd,⁴⁰ amelyben már hivatalosan is nem a kibékülésről volt szó, hanem konkrétan az olasz fasizmus elleni összefogásról és megdöntésének fontosságáról.

A spanyolországi harcok idejére javult a kommunisták, szocialisták és a gielisták kapcsolata. A gielisták vezetője Roselli, 1936. július 28-ra megbeszélésre hívta össze a kommunistákat, a szocialistákat és az anarchistákat. A megbeszélésen többek között kijelentette, hogy „a spanyol forradalom a mi forradalmunk is. Helyünk Spanyolországban van. A spanyol polgárháború minden antifasiszta háborúja”.⁴¹ Javaslatát a megjelentek elfogadták, ez is közrejátszott abban, hogy a spanyol polgárháborúban valósult meg először a gyakorlatban az olasz antifasiszta erők együttműködése. Az olasz antifasiszták már katonailag ütköztek meg az olasz–német fasizmussal. Kommunisták, szocialisták, gielisták harcolnak együtt a Garibaldi-brigádban. Szervezésében Longónak, Roasionak, Nenninek és a Roselli testvéreknek volt nagy szerepe.

A spanyolországi események hatására Olaszországban is kezd élni a antifasiszta mozgalom. 1937 májusában a Kommunista Párt arról számolhatott be,⁴² hogy Olaszországban is sikerült létrehozni az antifasiszta pártok és szervezetek szövetségét, egy olyan szervezetet, amelyben az együttműködők megtartják autonómiájukat. Ez a szervezet (Fronte Popolare) még nem volt életképes, néhány napig állt csak fenn. Hosszú időnek kellett eltelni addig, míg Olaszországban valóban létrejött a munkáspártok hazai központja, amíg a belső erők összefogásával előbb emigrációs, majd Olaszországban működő vezetők irányításával megkezdődhetett a hazai mozgalom szervezése és akciókra hangoztatása.

³⁸ Közli: Spriano: i. m. 3. kötet, 99. oldal.

³⁹ Archivio Partito Comunista. (Gramsci Intézet) 1440/20/20. Critica dei lavori del CC. Togliatti levele. 1937. február 14. Aláíratlan fotókópia, géppel írott.

⁴⁰ Gramsci 1926. november 8-án került börtönbe. 1937. április 27-én halt meg. Lo Stato Operaio. 1937. XI. évf. 5–6. szám, május–június. 324–325. oldalakon közli Ruggiero beszédét. I doveri dell'antifascismo italiano nell'ora presente.

⁴¹ Spriano: i. m. 3. kötet, 85. oldal.

⁴² Lo Stato Operaio: I doveri dell'antifascismo italiano nell'ora presente. 1937. XI. évf. 5–6. szám, május–június 324. és 325. oldal. Közli az Olaszországi Központ, a Fronte Popolare létrejöttét, amelyben antifasiszta pártok és szervezetek vettek részt.

Mindahhoz, hogy ez az összefogás megvalósulhasson, majd egyre nagyobb méreteket öltön a későbbiekben, kisebb lépések — de nem kis jelentőségű — sorozata kellett. Ebbe a lépéssorozatba tartozott az, hogy a Kommunista Párt vezetősége 1937. március elején tartott megbeszélésén Grieco és Togliatti javaslatára végérvényesen feladta az „összebékítés” jelszót.⁴³ Togliatti javaslatára az egység, egységfront jelszót fogadták el, „...mert olyan országban, ahol a fasizmus van hatalmon, a kibékítés jelszó az uralkodó fasiszta párttal, annak szervezeteivel való összefogást jelentené, vagyis azt, hogy a kommunista párt nem legyőzni akarják a fasizmust, hanem megreformálni”.⁴⁴ Ugyanakkor nagyon fontosnak tartották, hogy a párt dolgozzon a fasiszta tömegszervezetekben a tömegek megnyeréséért. Ez nincs ellentétben a kommunista párt forradalmi céljaival,⁴⁵ mozgalmával, mert a fasizmus elvetette a munkásoktól legális szervezetüket, rájuk kényszerítette a fasiszta szervezeteket és a tömegek ott vannak. Ezeknek a tömegszervezeteknek a munkáspártok munkaterületévé kell lenni. Ezt az elképzelést erősítette meg a párt lyoni kongresszusa 1937. március végén (március 28—29.) A fő jelszó a kongresszuson „...a nép egységéért, a kenyérért, a szabadságért, a békéért” volt. A párt fő feladatai közé iktatta a harc megszervezését és irányítását az egész antifasiszta olasz nép egysége alapján.⁴⁶ A párt a legfontosabb feladatnak a népfrontmozgalom megszervezését, majd egy, a munkások által vezetett antifasiszta demokratikus köztársaság kivívását tartja, amely gyökeresen felszámolja a reakció és a fasizmus gazdasági-politikai alapját.⁴⁷

Végeredményben ez lesz a két munkáspárt együttműködésének reális politikai alapja, ezt az elképzelést foglalja programjába az új akcióegység-okmány is. A párt elképzelése a Komintern VII. kongresszusa határozatának platformján áll.

A Kommunista Párt állásfoglalása szerint a népfront bázisának a lehető legszélesebbnek kell lenni. „Az a feladatunk, hogy mindazokat, akik a fasizmus megdöntéséért harcolni akarnak, egybefogjuk.”⁴⁸ Egyértelműen jelenik meg a párt állásfoglalásában a fő feladat, a fasizmus elleni harc, s erre a párt már Olaszországban is mozgósít.⁴⁹

Munkásegység a fasizmus, a tőke ellen

A Kommunista Párt lyoni kongresszusa 1937 márciusában⁵⁰ valamint a Szocialista Párt III. kongresszusa (1937. június 27.) is az akcióegység megerősítése és további konkretizálása mellett foglalt állást azért, hogy Olaszországban létrehozzák a népfrontot. A népfront biztos bázisának megteremtése érdekében

⁴³ 1937. március 3—4. Párizs. Közli Spriano: i. m. 3. kötet. 171. old.

⁴⁴ APC 1440/20/20. (Gramsci Intézet) 1937. február 14.

⁴⁵ APC 1440/20/20. i. m. Togliatti levele a párt Központi Bizottságához. (Fotókópia, géppel, aláírás nélkül) 1937. február 14.

⁴⁶ Lo Stato Operaio: 1938. XII. évf. 7. szám, április 15. 123. oldal.

⁴⁷ Lo Stato Operaio: 1938. április 15. (i. m.) 123. oldal.

⁴⁸ Lo Stato Operaio. 1937. XI. évf. 5—6. szám, május—június. Ruggiero Grieco: I doveri dell'antifascismo italiano nell'ora presente. 323. old.

⁴⁹ Radio Madrid, Radio Valencia, Radio Milano antifasiszta propagandát folytat. Felszólítja az olaszországi munkásokat a szervezkedésre, ellenállásra, szabotázsakciókra. Közli: Spriano: i. m. 3. kötet, 183. oldal.

⁵⁰ Lo Stato Operaio. 1938. XII. évf. 7. szám. április 15. 123. oldal.

Nenni azért tett erőfeszítéseket, hogy egy olyan Szocialista Pártot hozzanak létre, amely a maximalistákkal vagy a gielistákkal egyesül a szocialista platform elfogadása alapján, és továbbra is együttműködik a kommunistákkal. A lyoni kongresszus után ennek megfelelően az emigrációsok összefogására jött létre az Olasz Népi Egység (Unione Popolare Italiano), s feladatául a kongresszuson elfogadottakat tette: harc a nép egységéért, a szabadságért, a békéért, mert „csak az egységes olasz nép tudja megmutatni igazi arcát, s tudja megmenteni Olaszországot.”⁵¹

Ez az összefogás olasz népi és demokratikus, az olasz emigránsok tömegszervezete. Gyengesége a lassú formálódás volt.

Az antifasiszta népfront szervezkedésének elősegítése érdekében a két párt 1937. július 26-án az 1934-ben megkötött akcióegységet megerősítette és az új helyzetnek megfelelően kiegészítette.⁵²

Az új alapokmányban a Szocialista és a Kommunista Párt kijelenti, hogy közös céljuk a fasizmus és a kapitalizmus megdöntése. Elhatározzák, hogy a mindennapi munkás- és az általános politikai akciók területén szorosabbra fűzik kapcsolatukat, hogy a két párt egységfrontja szilárd alapja legyen minden antifasiszta erő összefogásának, és az Olaszországban létrehozandó népfrontmozgalomnak. Az osztályharc, a politikai harc feladatát felmérve a két párt az olasz népet összefogja a szabadságért, demokráciáért, a munkásosztály vezetésével létrehozandó köztársaságért, a kenyérért, a békéért, a reakciós és fasiszta erők gazdasági-politikai alapjának szétzúzásaért, az ipari monopoltőke és banktőke nacionalizálásaért, a feudális maradványok felszámolásáért folyó harc érdekében, hogy megnyílhasson a szocializmus felé vezető út. Ezzel az 1934-es megállapodást továbbfejlesztették, mert azt, hogy a közös cél nemcsak a fasizmus, hanem a kapitalizmus megdöntése is, a szocialista társadalom megteremtése — első ízben deklarálják közösen.

A két párt erőfeszítései arra irányulnak, hogy az antifasiszta harcra minden antifasiszta pártot és szervezetet Olaszországban is és az emigrációban is egyesítenek, megvalósítsák a két emigrációs szakszervezet egységét. Elhatározták, hogy előzetes megvitatás alapján kidolgozzák az Olasz Népfront programját. A fasiszta rendszer megdöntéséhez vezető utat a következőkben látják: egyesült erővel harcolnak a gyárakban, a fasiszta tömegszervezetekben, erősítik a befolyást oly módon, hogy ezekben választott tisztségekre tesznek szert. Ezzel végérvényesen szakítottak azzal az állásponttal, hogy az ilyenfajta ténykedés nem méltó a forradalmi munkásokhoz.

Fokozni akarják a parasztság körében, az ifjúsági szervezetekben, iskolákban, a hadseregben a legális munka minden lehetőségét, kihasználva a munkáspártok befolyását. A két párt kívánja a Népszövetség hatékonyságának erősítését, a kollektív biztonsági rendszer megteremtését. Együtt harcol a Szovjetunió megvédéséért és a Spanyolországot megtámadó fasiszták ellen. A fasiszták európai konfliktussal fenyegető tevékenysége miatt a két párt elhatározta a tömegek mozgósítását az olasz fasiszta és a hitleri provokációk ellen, a Berlin—Róma tengely felbontásáért. „A proletariátus lesz a fasizmus sírásója, megvédi pozícióit, felemeli a szabadság és a szolidaritás zászlaját a fasizmussal

⁵¹ Lo Stato Operaio. 1938. XII. évf. 7. szám. április 15. 124. old. I comunista nell' Unione Popolare. 45 ezer tagja van.

⁵² Lo Stato Operaio. 1937. XI. évf. 7—8. szám. július—augusztus, 400—402. old. Közli az egyezmény teljes szövegét.

szemben... S ha mégis kirobbanna egy konfliktus..., a proletariátus megvédi a pozícióit ott, ahol hatalmon van és ahol néhány szabadságjoga van, szabotálja a háborút ott, ahol a reakció van hatalmon." Az egyezmény megadta az antifasiszta harc direktíváit; a két párt akcióegysége alapján összefogni az összes antifasiszta pártot és szervezetet az emigrációban és Olaszországban is. Harci módszerként az okmány a fasiszta rendszer adta minimális legális lehetőségek kihasználását jelölte meg az illegális módszerek mellett.

Foglalkozott az egyezmény a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseivel is. Elhatározták, hogy a munkáspártok nemzetközi akcióegységének mielőbbi megteremtése érdekében együttesen tesznek erőfeszítéseket azért, hogy a Szocialista Munkásinternacionálé, a Komintern és a Szakszervezeti Internacionálék között az akcióegység alapján minden országban a konkrét szükséglet szerint kialakuljon az antifasiszta harc.

Foglalkozik az egyezmény a proletariátus egységes pártjának problémájával is. Az akcióegységben a proletariátus egységes pártjának létrehozására irányuló első lépést látják, amely a proletariátus leghatékonyabb fegyvere lesz a fasizmus és a kapitalizmus elleni harcban. A szervezeti egység létrehozásának konkrét kérdéseit később vitatják meg, az olasz és a nemzetközi gyakorlatot elemezve, mert ennek sem szervezeti, sem elméleti feltételei még nem érlelődtek meg. A két párt egyelőre megőrzi teljes autonómiáját és doktrinális önállóságát. Megállapodtak abban is, hogy tartózkodnak egymás szervezeti és doktrinális ügyeibe való beavatkozástól.

A két párt eddigi hároméves együttműködése eredményeket hozott. Lehetővé tette az antifasiszta mozgalom élénkülését Olaszországban és a franciaországi emigránsok körében is, de ennek az együttműködésnek eredménye az is, hogy megalakult 1936-ban a Spanyolországban harcoló Garibaldi Brigád.

Az 1934-es egyezmény a két párt együttműködésében lehetővé tette azt, hogy beszéljenek az antifasiszta harcról, a munkásosztály, a dolgozó tömegek érdekében folytatandó tevékenységről.

A két egyezmény megkötése között eltelt évek eredményeket hoztak a közeledésben, a feladatok egységes megjelölésében. Az 1937-es egyezmény egy újabb lépés volt előre a munkáspártok együttműködése új feladatok konkretizálásában és a népfront megteremtésének közelívé tételében.

Mindez nem jelentette azonban azt, hogy a gyakorlatban minden a legnagyobb rendben ment. A Szocialista Párt tagjai között voltak olyanok (trockisták, reformisták), akik nem értették meg és nem fogadták el a munkáspártok együttműködésének szükségességét. Ezek a körök Olaszországban is hatottak a Népi Frontra, gátolva az antifasiszták közeledését. Vannak a kommunisták soraiban is olyanok (főként a bordighianusok), akik elutasítják az akcióegységet.

Mégis, az egyezmény újabb határkö az olasz munkásmozgalomban. Egyértelműen, a két munkáspárt egyeztetett álláspontja alapján konkretizálja a feladatokat: kézbevenni és irányítani a munkásosztály és a nép harcat, elősegíteni a tömegek aktivizálódását az antifasiszta harcra, dolgozni a népi egységért a szabadság kivívása, a fasiszta rendszer, a kapitalizmus megdöntése érdekében. A nemzeti egység motorjának, a munkáspártok akcióegységének feladatai így tisztázódtak.

Ez a megállapodás lesz több éven át a pártok összefogásának alapja, ugyanakkor alkalmas lesz valamennyi antifasiszta erő mozgósítására, tehát előfeltétele az olaszországi népfrontmozgalomnak is. A pártok elképzelésének

megfelelően a megállapodás egyben lépés a proletariátus egységes pártjának létrehozása felé is.

Az egyezmény aláírása után egy újabb dokumentumot fogadtak el, amelyben megismétlik, hogy „az olasz munkásosztály legfontosabb feladata az, hogy a demokráciáért; az antifasiszta demokratikus köztársaságért folyó harc irányítását kézbevegye. Mindazokkal — legyenek republikánusok, szocialisták, katolikusok vagy gielisták — akik készek harcolni a fenti célokért, össze kell fogni, sőt azokkal is, akik antifasiszták, de nem köztársaságot akarnak”.⁵³ Fő cél a fasiszmus elleni harc, a demokratikus megújulás.

A nemzetközi helyzet hatása; újabb viták a munkáspártok között

Az antifasiszta harc folytatására megvannak már az elképzelések, a gyakorlatban ennek megvalósítása nagyon vontatottan haladt. Nincs tényleges antifasiszta egységfront még gyakorlatban, nincs tényleges kapcsolat a Külföldi Központi és az olaszországi kommunista csoportok között. Egyetlen tényleges eredményt ez időben a Spanyolországban harcoló erők összefogása jelentette. Pedig a problémák súlyosbodnak nemzetközi szinten is, Olaszországban is, de a Külföldi Központ munkájában is. Olaszországban nincs belső pártvezetés. Vita van a Központi Bizottságon belül, vita van a szocialistákkal is.

Az Anschlusst (1938. március 13.) mindkét munkáspárt elítélte, Olaszországban is terjesztett röpiratában. Bűnös árulónak nevezték Mussolinit az ausztriai eseményekkel kapcsolatos tevékenysége miatt. Még a fasiszták is attól tartottak, hogy Hitler bármikor továbbtörhet a Balkán, vagy a Földközi tenger felé és e lépésével Olaszországot is fenyegeti. A Kommunista Párt vezetése is így értékelte a helyzetet, s ezért az illegális kommunista csoportokat arra szólítja fel, hogy agitációjukban a nemzeti érzületre hivatkozzanak, arra hogy Hitler Bécsben van, a nácizmus fenyegeti Triestet, Trentót, egész Olaszországot. „Egyesüljünk a béke megvédéséért, az ország függetlenségéért. A menekülés az olasz nép kezében van. Fasiszta! Te is az ország javát akarod, nem a háborút... nyisd ki a szemed, mert holnap már késő lesz. Legyen az olasz nép hű az ország egységéhez, a Risorgimento nagyszerű emlékéhez.”⁵⁴ Ezzel a felhívással kísérelnek meg Németország- és Mussolini-ellenes hangulatot kelteni a tömegekben.

Ez utóbbi állásfoglalással kapcsolatban robbant ki a vita a Központi Bizottság 1938. március 12—16-án tartott ülésén.⁵⁵ Grieco (ekkor a Külföldi Központ KB vezetője) az előbbi felhíváshoz hasonlóan foglalt állást: „Feladatunk a nemzeti érzés felrázása. A munkásosztálynak meg kell védeni igazi nemzeti érdekeit, a nemzeti egységet, a függetlenséget.”⁵⁶ Az értekezleten többen szóvá tették azt, hogy a pártvezetés nem fordított kellő gondot az olaszországi munkások szervezésére, a Külföldi Központnak nincs szervezett ereje Olaszországban (Dozza is szóvá tette). Ferruccio Parri arról beszélt, hogy a párt agitációjában a köztársaságról nem kell beszélni, mert akkor eltávolodhatnak a monar-

⁵³ A Berlin—Róma tengely ellen. A Központi Bizottság állásfoglalása. Lo Stato Operaio. 1937. szeptember, XI. évf. 9. szám. 500—501. old.

⁵⁴ Lo Stato Operaio. 1938. febr. 15. Via il governo del Tradimento.

⁵⁵ Spriano: i. m. 3. kötet, 246. old.

⁵⁶ Ruggiero Grieco: La lotta per la democrazia. Lo Stato Operaio. 1938. okt. 1. 12. évf. 16—17. szám. 250. old.

chisták. A vita e kérdésben nem záródott le, folytatódott a párton belül és a munkáspártok között is. A veszély hatására a KP 1938 áprilisában felhívást intézett a katolikusokhoz is. „Mi nem a vallás ellen harcolunk, hanem a nyomor, a háború ellen. Tiszteletben tartjuk az összefogásban egymás politikai meggyőződését. Választani kell: fasizmus — vagy béke, demokrácia, szabadság.”⁵⁷ Ez egyértelmű előrelépés az antifasiszta népfront szélesítésében. Visszalépést jelentett viszont a korábbi álláspontokhoz és gyakorlathoz képest a KB-nak az az állásfoglalása, amely megtiltotta a fasiszta tömegszervezetben végzendő munkát tagjainak. Nehezítette a helyzetet az, hogy a Komintern is (a trockizmus veszélyére és a kommunista pártok soraiban tapasztalható ellenséges tevékenységre vonatkozó helyes figyelmeztetések mellett) többször helytelenül ítélte meg a nem kommunista politikai szervezeteket, amelyekkel a kommunisták együttműködtek. Erősödött a szektás tendencia, szűkült a széles antifasiszta szövetség politikája. További problémát jelentett, hogy a szociáldemokrácia sok országban a munkásegységfront-, a népfrontpolitika megghiúsítását akarta. Természetesen, a Komintern ezért egyre élesebben bírálta a szociáldemokráciát.

Mindez nagymértékben visszavetette a párt tevékenységét.

1938 őszére, főként a spanyol polgárháború hatására a párt vezetői kezdenek tisztábban látni. Október 1-én jelent meg Grieconak „Harc a demokráciáért” c. cikke, amely már jelzi, hogy a kommunista vezetők egy része belátta már, hogy márciusban hibát követtek el: „a nemzeti egység, a függetlenség védelme, a német fasizmus ellen jelszókat hiba volt kiadni, hiszen Olaszország maga is agresszor. A munkásosztály nemzeti érdeke nem lehet az, ami a fasizmus érdeke: a fasizmus további fennmaradása. A munkásosztálynak nem csak a hitleri fasizmus, hanem az olasz fasizmus katonai szétzúzásának elősegítéséért is harcolni kell. Új rendnek kell lenni Olaszországban, s ez a népköztársaság lesz”.⁵⁸ A munkásosztálynak minden eszközzel szabotálni kell Olaszországban a háborús termelést, a fegyverszállítást — hangzik a párt felhívása.⁵⁹ A KP önkritikát gyakorolt a fasiszta tömegszervezetben való munka kérdésében is.⁶⁰

Ugyancsak a spanyolországi események hatására is kezd javulás beállni a két munkáspárt kapcsolatában. Kapcsolatuk a kommunista párton belüli trockista-, bordighista ellenségkeresés miatt romlott meg annyira 1937 végén, 1938. elején, hogy a Szocialista Pártban már az akcióegység felbontásáról beszélnek. A józanabbul látók viszont a Szocialista Pártban is (Nenni) azt hangoztatták, hogy „amennyire fontos a népfront Olaszországban, annyira fontos a kommunista-szocialista akcióegység”.⁶¹

Nehezítette a pártok kapcsolatának jó alakulását továbbá a müncheni értekezlet határozatához való viszony.⁶² A Szocialista Párt a megegyezést egyértelműen győzelemnek fogta fel. Népi győzelemnek, „amelyben a világ valamennyi

⁵⁷ Lo Stato Operaio. XII. évf. 10. sz. 1938. július 1. Lettera aperta ai cattolici italiani del CC del PCI. 162. old.

⁵⁸ Grieco: La lotta per la democrazia. Lo Stato Operaio. 1938. október 1. 16--17. sz. 250—251. old.

⁵⁹ Per la disfatta del fascismo. Lo Stato Operaio. 1938. október 1. i. m. 247. old. A szocialista párt nem fogadta el, hogy a trockisták árulók, nem értettek egyet a párton belüli ellenségkereséssel.

⁶⁰ Lo Stato Operaio. 1938. dec. 1. 375. oldal.

⁶¹ Spriano: i. m. 3. kötet, 268. oldal.

⁶² Mint ismeretes, itt egyezett bele Franciaország és Anglia abba, hogy készek nyomást gyakorolni Csehszlovákiára, hogy mondjon le a Szudéta-területről.

munkása részt vett”,⁶³ amely elhárítja a világháború kitörésének veszélyét. A Kommunista Párt pedig az egyezményben a munkásosztály, a népfront, a kis országok, a Szovjetunió elleni újabb támadó lépést látott. Az egyezségre utalva a kommunista párt leszögezte: „Létrehozásában szerepet játszott az is, hogy a munkásosztály még nincs felkészülve, nem egységes nemzetközi szinten a fasiszmus, az imperializmus támadásának kivédésére. Az egyezmény a nagytőke támadása a munkásosztály, a népfront, a kis államok, a Szovjetunió ellen.”⁶⁴ — állapította meg a párt az egyezményről. Másként értékelik a Szovjetunióban folyó trockista pert is a szocialisták, nem fogadják el azt az érvelést, hogy a perbefogottak hazaárulók lennének.

Várható volt, hogy a nézeteltérések miatt a szocialisták felmondják az akcióegységet. Erre a lépésre mégsem került sor. A Szocialista Párt Nemzeti Tanácskozása 1938 decemberében bejelentette, hogy továbbra is fontosnak tartják az akcióegyezményt a munkásérdekek, a béke védelme érdekében.⁶⁵ A Kommunista Párt ennek erősítése érdekében felhívással fordult az olaszországi munkásokhoz, a katolikusokhoz is, mert velük is együtt lehet menni, ugyanazon reakciós rendszer nyomja el őket, nekik is érdekük a szabadság, a fasiszmus uralmának felszámolása.⁶⁶

A Kommunista Párt 1938. december 1-én egy újabb dokumentumban tette közzé elképzeléseit, célkitűzéseit „A fasiszmus, a háború ellen, a kenyérért, a békéért, szabadságért” címmel.⁶⁷ Az Olasz Kommunista Párt az olasz és a nemzetközi munkásmozgalom legfontosabb feladatának ez időben a Spanyol Köztársaság megvédését tartotta, mégpedig a nemzetközi munkásmozgalom egységének megvalósításával. Az olasz munkásosztály hazai legfontosabb feladataként a népfront létrehozását jelöli meg a háború, a nyomor, a fasiszmus ellen, a békéért, szabadságért, demokráciáért. Ennek alapja pedig a munkásegység. A párt feladatmegjelölése helytálló. Mindezek olyan célok, amelyek az összes antifasiszta erő érdekét jelentik, e cél elérésére a munkásegységhez kapcsolhatók a nem munkás antifasiszta erők. Vázolta a párt a fasiszmus bukása utáni berendezkedést is. Ez antifasiszta, demokratikus rendszer lesz, amelyben a fő politikai erőt a munkásosztály adja, biztosítja a szabadságot, az egyéni érdek érvényesülését, de csak a köz érdekének alárendelten. Biztosítja a magántőke érvényesülését, de megszünteti a bankok, az ipari monopóliumok előjogait, felszámolja a nagybirtok uralmát, a földet pedig a parasztoknak juttatná. A terv alkalmas volt arra, hogy az antifasiszta erők zömét tömörítse, mert nem a proletárdiktatúrát hirdették meg — helyesen, a párt elképzelése nem megy túl egy antifasiszta demokratikus berendezkedés keretein.

A Népfront létrehozására az előzetes tárgyalások már megkezdődtek a Kommunista, a Szocialista, a Republikánus párt és a gielisták között. A szövetség programjának alapjául a két munkáspárt akcióegyezményét szánták. Ennek az együttműködésnek tényleges megvalósítására csak 1941-ben került sor az emigrációban, a vichyi Franciaországban.⁶⁸

⁶³ Lo Stato Operaio. 1938. okt. 15. 300. old.

⁶⁴ Lo Stato Operaio. 1938. október 15. 18. szám. Il complotto di Monaco. 300. old.

⁶⁵ Lo Stato Operaio. 1938. december 15. 22. szám. 385. old.

⁶⁶ Lo Stato Operaio. 1938. december 1. 21. szám. 364. old.

⁶⁷ Közli Lo Stato Operaio: Dokumentumok. 1938. december 1. 21. szám. 375—380. old.

⁶⁸ Lo Stato Operaio. 1939. júl. 15. 252—253. old. Per le trattative per la costruzione dell' alleanza antifascista.

Bár 1937-től Franciaországban már létezik az Olasz Népi Egység rendkívül széles politikai bázissal, ez nem pártokhoz kapcsolódik, minden emigráns előtt nyitott. Szerepe mégis nagy. A Népi Egység agitátora lett a fasiszmus elleni harcnak, de jelentős segítséget adott a Spanyol Köztársaságnak is. Olyan embereket is gyűjtött maga köré, akikre a fasiszta propaganda hatott korábban, ezeket demokratikus szellemben nevelte. Tevékenységére erősen hatott a Kommunista Párt politikája, ezért republikánusok és a gielisták megvádolták a Kommunista Pártot, hogy kisajátították a szervezetet.

A munkáspártok együttműködését a háború kitörése előtt, de a II. világháború alatt is számos tényező nehezítette. Togliattit, Longót 1939. szeptember 1-én letartóztatták Franciaországban, hamarosan erre a sorsra jutott a vezetők nagy többsége is. Togliattinak 6 hónap raboskodás után sikerült kiszabadulni, mert benne a francia hatóságok nem ismerték fel az olasz munkásmozgalom első számú vezetőjét, a híres „Ercolit”. Kiszabadulása után Belgiumba, majd a pártvezetés újjászervezése után a Szovjetunióba menekült. A francia hatóságok felszámolták a párt sajtóját, így a *Lo Stato Operaio* hosszabb ideig nem jelent meg. Betiltották a Népi Egység Lapját is, a *La voce degli italiani*it.

1939 őszére a párt elvesztette szinte összes vezetőjét. A franciaországi Vernet-táborban van Gian Carlo Pajetta, Parodi, Ricci, Longo, Montagnana, a *La voce* egész vezetősége, itt vannak a spanyolországi garibaldisták nagy számban. A kommunisták a börtönben is megkísérlik újjászervezni a párt vezetését. Ebben Longónak, Parodinak és Montagnananak van nagy szerepe. Sok kommunista az üldözések elől az Egyesült Államokba (Berti, Di Vittorio), mások a Szovjetunióba (Grieco, Negarville), Svájcba menekültek.⁶⁹

A veszteségek ellenére a párt mégis hallatja szavát, fellép Mussolini új háborús készülődése ellen, s elképzelésükben új politikai elem is megjelenik. „Mussolini háborúra készül. Az olasz nép feladata az lesz, hogy a háború folyamán az imperialista háborút polgárháborúvá változtassák.”⁷⁰ A dokumentum befejező részében a szocialistákat figyelmeztetik, hogy egyszer már — az I. világháborúra utalnak — elárulták a proletárérdeket.

Súlyos válságban van a Szocialista Párt is. Nenni helyett 3 tagú bizottság irányítja a munkát (Morgari, Saragat, Tasca). A vezetés célja az akcióegyesítmény felszámolása, amellyel Nenni nem értett egyet. Ugyanakkor a letartóztatások a szocialistáknak is súlyos veszteséget okoztak.⁷¹

1939 őszére a Külföldi Bizottság működését Franciaországban teljesen lehetetlenné tették, újjászervezésére majd 1940 márciusában került csak sor Novella, Massola, Roasio, Togliatti vezetésével.

A széles körű letartóztatások, a pártok közötti viták természetesen azt is jelentették, hogy egy időre lekerült napiendről a népfrontszervezés, mert nem volt aki végezze, de Mussolini újabb háborúba lépése (1940. június 10. hadüzenet Franciaországnak és Angliának) után létrehozása még erősebben vetődött fel. „Az igazi Olaszország nem akar háborút, nem gyűlöl más népeket, ellensége csak a fasiszmus és a finánciók.”⁷² — volt a kommunisták véleménye az újabb fasiszta háborúval kapcsolatban.

Dolgozni a népfrontért nagyon nehéz. A letartóztatások folynak (sőt ebbe hamarosan a Gestapo is bekapcsolódik), a verneti fogolytábor kapui nem nyíl-

⁶⁹ Spriano: i. m. 3. köt. 328—329. old.

⁷⁰ Spriano: i. m. 3. köt. 328—329. old. Per la pace 1939. okt. 10.

⁷¹ *Lo Stato Operaio*. 1940. március 15. 16. old.

⁷² A KP Külföldi Hivatalának manifestuma. Közli: Spriano i. m. 3. köt. 332. old.

tak meg a foglyok előtt, a szigorú ellenőrzés miatt nincs kapcsolat Olaszországgal, pedig ott sorra alakulnak az antifasiszta csoportok (Trieszt, Nápoly, Róma, Sesto-San Giovanni zóna, Milanó.) Az ideiglenes pártvezetés ezért úgy határozott, hogy Umberto Massolát Olaszországgal határos országba, Jugoszláviába küldi kapcsolat létesítésére a belső antifasiszta erőkkal. Hamarosan Rigoletto Martini is utána megy Moszkvából. Massola 1941 augusztusában visszatért Olaszországba, s megkezdte munkáját a párt belső szervező központja Milánóban.

A gestapóüldözések miatt a párt lapja a *Lo Stato Operaio* ezután hosszú utat tett meg, míg eljutott a szabadlábbon levő emigrációsokhoz, akik Franciaországban, a német megszállás alól mentes területen illegálisan dolgoztak. A lapbetiltás után ugyanis New Yorkban készítették. Néhány száz példány ebből már Olaszországba is eljutott az antifasiszta szállítómunkások és matrózok segítségével.⁷³ Ilyen körülmények között kellett a pártvezetés újjászervezése után újból felvenni a kapcsolatot azokkal az erőkkal, amelyek vállalták a harcot a szabadságért a fasiszta diktatúra ellen.⁷⁴ 1939–40. rendkívül bonyolult helyzetet hozott a nemzetközi életben. A fontosabb tények közül megemlíthető a Spanyol Köztársaság bukása, az angol kapitulációs politika, Németország és a Szovjetunió egyezménye, az Olasz Kommunista Párt diaszpórákra szórása, Németország háborújának megindulása, a háromhatalmi egyezmény (1940. szeptember) aláírása. Ezek az események súlyos konfliktusokhoz vezettek a Kommunista Párt és a Szocialista Párt kapcsolatában.

A Kommunista Párt egyértelműen, imperialistának nevezi Anglia és Franciaország részéről a háborút.

A Szocialista Párt elítélte a Szovjetuniót, amiért megkötötte az egyezményt Németországgal, Anglia és Franciaország háborúját pedig igazságos, demokratikus háborúnak nevezte. Nem ismerték fel a háború első periódusának igazságtalan (kb. 1940 tavaszától) jellegét. A szocialista párt új vezetése együttműködik a francia burzsoáziával. Véleményük szerint az olasz munkások legfontosabb feladata a hitleri fasizmus felszámolását célzó harc elősegítése, de az olasz fasizmus és kapitalizmus elleni harc szükségességét feladják. A szocialisták vezetőit ezért a Kommunista Párt Mussolini szövetségeseinek nevezi, akik az imperialista háborút támogatják.⁷⁵

A kommunisták élesen támadták a szocialista vezetőket többek között azért is, mert a Karéliei, a Szovjetunió ellen irányuló finn hadműveletet a nyugati civilizáció megvédésének nyilvánították.⁷⁶

A Szocialista Párt politikája miatt a Kommunista Párt újból visszatért korábbi szektás álláspontjához a népfront kérdésében, s 1940 első felére az lett az álláspontja, hogy a szocialista vezetőkkel nem lehet együttműködni, mert azok a munkásosztály érdekét elárulták. Mindennek következménye az lett, hogy mind az olasz, mind a francia munkáspártok az egységegyezményt felmondták.

⁷³ Spriano: i. m. 3. köt. 337. old.

⁷⁴ *Lettere Spartaco* 1940. július 15. 15. sz. A kommunista párt rölapja, és Spriano i. m. 3. kötet, 333. old.

⁷⁵ *Lo Stato Operaio*: 1940. március 15. 14. évf. 1. sz. 14–16. old. Il PSI nel pantano della guerra imperialista. Nenni nem értett egyet a párt politikájával, ezért már 1939-ben kivált a Titkárságból.

⁷⁶ *Lo Stato Operaio*: 1940. május 15. 14. évf. 2. sz. 37. old. La socialdemocrazia italiana.

A Komintern vezetősége 1940 júliusában foglalkozott a párt vezetésével és szervezeti kérdéseivel. Megállapították, hogy meg kell újítani az akcióegységet — magyarázható, de az adott helyzetben el nem fogadható okok miatt — következetesen elvető Központi Bizottságot, meg kell valósítani a kapcsolatot Olaszországgal, marxista agitációs anyagot kell küldeni az országba, valamint olyan pártmunkásokat, akik az országban szervezik a pártot, létrehozzák az ottani vezetőséget.⁷⁷

A párt vezetésében még nem történik különösebb személyi változás, viszont a Komintern határozata értelmében újból rögzítik elképzelésüket. A programban az olasz népet a munkásosztály köré való felzárkózásra szólítják fel.⁷⁸

Követelik továbbá, hogy minden fronton azonnal szüntessék be az olasz hadműveleteket, minden annexió nélkül, s az olasz csapatok térjenek vissza Olaszországba. Követelik a fasiszta bűnösök javainak elkobzását, a politikai foglyok szabadonbocsátását. A programot 1941 májusában még azzal egészítik ki, hogy „igazi, szoros baráti kapcsolatokat akarnak a Szovjetunióval”.⁷⁹

Követelik a német fasiszta csoportok eltávolítását Olaszország területéről, az olasz fasiszta milícia feloszlátását, visszatérést a 8 órás munkanaphoz.

A programban benne van az olasz nép összefogásának szükségessége, viszont a viták miatt nem esik szó a munkáspártok akcióegységéről. Erről csak 1940 vége felé kezdenek szólni, s ebben szerepet játszik az olasz katonai-gazdasági összeroppanás, az angol katonai hadműveletek által keltett remény, és az is, hogy a Külföldi Bizottságnak még mindig nincs kapcsolata az országgal, nem tudott ott bázisokat létrehozni, megszűnt az emigrációs csoportok és pártok együttműködése is a Népi Egység szervezet feloszlásával Franciaországban.

Mindez közrejátszott abban, hogy a kommunista párt 1940 végén kijelentette: „... a párt kész tárgyalni a szabadság visszaszerzése érdekében, az olasz nép egységének megvalósítása érdekében a politikai harc főbb kérdéseiről, a Népfront létrehozása, a fasiszta diktatúra megdöntése, a háború azonnali befejezése céljából a Szocialista Párttal”.⁸⁰

A Szocialista Párt vezetői részéről elsőként Nenni kísérelte meg a kommunistákkal való kapcsolatfelvételt. Levelet intézett a kommunista párt vezetőihez, amelyben kijelentette, hogy a hirtelen megszakított együttműködést újból szükségesnek tartja. „Hitler és Mussolini elleni küzdelem élet-halál kérdése” — írja Nenni.⁸¹ Álláspontjuk megváltozott a háború megítélése és az együttműködés kérdésében is.

A kommunista párt az eddigi jelszók mellé kiadta: „Via Mussolini”.⁸²

Togliatti ezt a párt vezetőihez intézett felhívásában még kiegészítette azzal, hogy mindent el kell követni azért, hogy Olaszország elszakadjon Németországtól, sor kerüljön a háromhatalmi egyezmény felbontására.

⁷⁷ Spriano: Storia del Partito comunista. 1973. Roma, Einaudi 4. kötet, 22—23. old.

⁷⁸ Lo Stato Operaio: 1940. október—november, 14. évf. 7—8. szám, 101. old. Un programma d' azione per la pace e per la libertà címmel közlik a programot.

⁷⁹ Lo Stato Operaio. 1941. I. évf. 6—7. szám, 104. old.

⁸⁰ L'Unità del popolo italiano nella lotta, contro la guerra. Lettere Spartaco. 21. szám. 1940. december.

⁸¹ Lo Stato Operaio. 1940. október—november, 14. évf. 7—8. szám, 11—13. old. Una lettera di Pietro Nenni.

⁸² 1941. január 15. APC (Gramsci Intézet) 1530/1. „Le Mussolinival!” — Togliatti felhívása a pártvezetéshez.

*A toulousi értekezlettől az antifasiszta népfrontig.
A népfront és a tömegmozgalmak*

1941 nyarának legfontosabb eseménye, a Szovjetunió megtámadása még inkább megerősítette, hogy a nemzetközi munkásosztály legfontosabb feladata az antifasiszta erők összefogása, mert most mutatta meg igazi arcát a fasiszmus, azt, hogy célja a haladás feltartóztatása, minden haladó mozgalom felszámolása, a tömegek alávetése és kizsákmányolása.

A Kommunista Párt minden erejét erre a harcra igyekszik összpontosítani, és a jelzések szerint várható volt, hogy ehhez aktív támogatását adja a Szocialista Párt. A párt újból kezdeményezőleg lép fel. A vichy Franciaországban levő emigráció tagjaihoz felhívással fordul, s ennek lett az eredménye, hogy a kommunista, szocialista vezetők és a gielisták tárgyaltak az Akcióbizottság az Olasz Nép Egységéért nevű szervezet (Comitato dell'azione per l'Unione del Popolo Italiano)⁸³ létrehozásáról Marseillesben. Az ülés után a Központi Bizottság megerősítette, hogy kész mindazokkal együtt harcolni, akik az olasz—német háborús paktum azonnali felbontását, különbke megkötését a Szovjetunióval és Angliával, a német fasiszták és a Mussolini elleni harcot akarják.⁸⁴

A marseillesi értekeztet eredményessége következtében került sor a toulousi találkozóra 1941 októberében, ahol olyan értelmű megállapodás született, amely elvezet az Ellenállásig, a Nemzeti Felszabadító Bizottságok létrejöttéhez. Ezen az értekezleten a munkáspártok képviselőin kívül a gielisták is részt vettek. A toulousi program megfogalmazta az olasz népfrontpolitika programját, amelynek legfőbb célkitűzése az antifasiszta demokratikus megújulásért, a fasiszta háborúval való szakításért, a demokratikus szabadságjogok visszaállításáért folyó harc volt. A program főbb pontjai azok lettek, amelyeket a Kommunista Párt javasolt, vagyis: különbke a Szovjetunióval és Angliával, az olasz haderők kivonása a Szovjetunióból és minden frontról, a német csapatok kiűzése Olaszországból, megfosztani Mussolinit a hatalomtól, a demokratikus szabadságjogok biztosítása, lehetővé tenni a népnek, hogy olyan személyt válasszon, amely érdekeinek megfelel. Ki lehet emelni az egyezmény nyílt jellegét, azt, hogy mindenki csatlakozhat hozzá, aki „... nem tudja elviselni már a fasiszmus felelőtlenségét”⁸⁵ Külön hangsúlyt kap a létrehozandó kormánnyal kapcsolatos elképzelés. Ez a kormány a fasiszmus és a reakció elleni kormány, amely majd az antifasiszta egységfront harcainak eredményeként jön létre, nem korlátozza a munkásosztály szervezeteinek tevékenységét, de felszámolja a fasiszmust, a reakció tevékenységének alapját. A kormánynak végre kell hajtani a programban kitűzött feladatokat, — hangoztatják is, hogy most a közvetlen cél nem a proletár hatalomátvétel. A demokratikus feladatokat, a demokratikus megújulást előtérbe állítva igyekeznek megteremteni az olasz népfrontot.

⁸³ Komját Irén: Népfrontpolitika az európai munkásmozgalmokban. 36. old. és Giorgio Amendola: Comunismo, antifascismo, Resistenza. Editori Riuniti, 1967. 440. old.

⁸⁴ Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Editori Riuniti. 1963. 151—152. old. Per la vittoria dell' URSS, per la liberazione dell' Italia dal giogo hitleriano e per la pace. 1941. június.

⁸⁵ Lo Stato Operaio. 1941. október—november. 1. évf. 10—11. sz. I militari del PSI e del PCI e GL lanciano un appello al popolo italiano. (Közli a toulousi programot.) Az okmány aláírói: Kommunisták: Sereni, Dozza. Szocialisták: Nenni, Saragat. GL: Silvio Trentin és Fausto Nitti.

Érdemes megemlíteni, hogy a toulousi értekezlet idejére hivatalosan is megváltozott a szocialista párt állásfoglalása a háború jellegével kapcsolatban. A háborút most már a Szovjetunió megtámadásáig mindkét hadviselő fél részéről igazságtalannak tartják, a Szovjetunió harcát pedig antifasiszta felszabadító háborúként jellemzik.⁸⁶

Megváltozott álláspontjuk nagymértékben járult hozzá, hogy a munkáspártok párbeszéde folytatódhatott — mert ennek is szerepe volt abban, hogy a Kommunista Párt feladta az akcióegységet elutasító politikáját —, illetve hamarosan a gyakorlati munkához vezethetett.

Az Akcióbizottság munkájának középpontjában az olasz egység megteremtése állt. Az egyes, a programot aláíró pártok sajtóikban sorra jelentetik meg a munkásokhoz, parasztokhoz szóló felhívásaikat a munka-, a fegyverszállítás szabotálására, az élelmiszer elrejtésére. A katonákat arra buzdítják, hogy fegyverrel szökjenek meg a hadseregből és álljanak a Vörös Hadsereg oldalára.⁸⁷ Az Akcióbizottság munkájának hatása hamarosan érezhetővé válik Olaszországban.

1942 őszén már az ország területén, elsőként Milánóban alakult meg a toulousi program alapján álló antifasiszta szervezet. Megalakításában nagy szerepe volt a Jugoszláviából hazatérő Massolának — majd 1942. október–novemberben Észak-Olaszország más nagyobb városaiban is Olasz Nemzeti Front Bizottságai (Comitati del Fronte Nazionale Italiano) néven⁸⁸ sorra jöttek létre antifasiszta szervezetek. A megalakuló bizottságok elfogadták a toulousi programot. Összetételük az országon belül már a toulousihoz képest megváltozott. Új, újonnan szerveződő politikai erőkkel gyarapodott.

Az Igazság és Szabadság csoportból alakult meg a Katolikus Akciópárt⁸⁹ melyből később sokan léptek át a kommunista pártba.

Újjáalakult a katolikusokat összefogó szervezet is Kereszténydemokrata Párt néven 1942-ben. Programját Rómában De Gasperi és Malvestiti dolgozták ki.⁹⁰ A program az államforma kérdésében nem foglalt állást, az állásfoglalást a háború utánra halasztja. „Amíg a háború tart — jelentik ki — mindenképp fölélt az egység törvénye dominál.”⁹¹ A Kereszténydemokrata Párt kényszerből csatlakozott az antifasiszta mozgalomhoz, főként azért, hogy el ne veszítsék a katolikus tömegek bizalmát,⁹² másrészt azért, mert a párttal a Vatikán az ellen-

⁸⁶ Lo Stato Operaio 1941. augusztus–szeptember 1. évf. 8–9. szám. Un appello di Pietro Nenni ai socialisti. 130. old.

⁸⁷ Unità. 1942. július 1. Az olasz nép egységéért. Unità. 1942. augusztus 1. Az olasz egységért. Lo Stato Operaio. 1942. augusztus, 2. évf. 8. szám. 166. old. Lo Stato Operaio. 1942. szeptember 5. felhívás a katonákhoz és a tengerészekhez fegyverrel való szökésre.

⁸⁸ Lo Stato Operaio. 1942. november–december, 2. évf. 11–12. szám. 226–227. old. Salvare Italia dalle catastrofe.

⁸⁹ Az Olasz Kommunista Párt, Szikra. 1952. 96. old. Bázisát értelmiségiek, kutatók, hivatalnokok adják főként, de van kispolgári bázisa is.

⁹⁰ Massimo Legnani: Italia dal 1943 al 1948. Torino. 1974. 36–41. oldalon közli a párt programját. Idee ricostruttive della Democrazia Cristiana.

⁹¹ Legnani: i. m. 38. old.

⁹² Ezért szakított a Vatikán korábbi álláspontjával. (Quadragesimo anno. 1931. és Divini redemptoris 1937.) Ezekben a Vatikán megtiltotta a katolikusoknak a kommunistákkal való együttműködést. Az ellenállásba való bekapcsolódás előzményeiről a kereszténydemokraták antifasiszta tevékenységéről szól részletesen Horváth Jenő: Az olasz Democrazia Cristiana ideológiájáról és politikájáról (1943–53.) című tanulmánya. Tudományos Szocializmus Füzetek 1976. 38. szám. 41–71. old.

állási mozgalom legradikálisabb csoportjait kívánta ellensúlyozni azért, hogy az antifasiszta megújulást a katolicizmus hegemoniájába illessze. Így tehát az olasz nagytőke képviselői felismerve a fasizmus bukását, elfordultak a fasizmustól, arra számítva, hogy tömegpártként alkalmas lesz a burzsoázia hatalmának megerősítésére. Bekapcsolódott a Nemzeti Felszabadítási Front Bizottságai munkájába az uralkodó osztály fasizmus előtti politikai pártja is (liberális), amely még a fasizmus bukása előtt újjáalakult. A párt nagyban hozzájárult a fasizmus hatalomra jutásához, de most más irányú, antifasiszta orientációja jelzi a nagytőkének a fasizmusról való leválását.

Természetesen az események alakulásában nagy jelentőségű volt a Kommunista Párt tevékenysége, de ennek a tevékenységnek a felélénkülését, s azt, hogy a párt hatni is tudott a tömegekre, a nemzetközi események nagymértékben motiválták.

1941 tavaszán az angol offenzíva következtében Olaszország elvesztette kelet-afrikai gyarmatait és 1941. június 22-én a hitleri hadsereg mellett Mussolini is bekapcsolódott a Szovjetunió elleni hadműveletekbe. Így gyakorlatilag Olaszország számára is a fő hadszíntér a keleti front lett. Az első győzelmek után hamarosan bekövetkezett a szovjet ellentámadás 1941 végén. A szovjet egységek erős csapást mértek az olasz állásokra, de ekkor még súlyosabb katasztrófa nem következett be. Az el-alameini angol győzelem, majd a nyugat-afrikai partraszállás után röviddel megkezdődött a Vörös Hadsereg előrenyomulása. Az 1942. december 11-i Don-kanyari offenzíva az olasz front áttörésével zárult, az olasz hadsereg megsemmisítő vereséget szenvedett.⁹³ A Vörös Hadsereg offenzívája, a sztálingrádi fordulat nemcsak az olasz, de a nemzetközi munkásmozgalom fellendüléséhez is hozzájárult.

Mussolini katasztrófa-politikáját már saját ellenzéke is megelégtelte, ezért megkísérelték leváltását. A leváltás nem járt sikerrel, Mussolini eltávolította az ellenzéket a vezetésből, de ezzel csak ideig-óráig sikerült a döntést elodáztatni. Világosan jelezték ezt az egyre gyorsabban pergő események.

A Kereszténydemokrata Párt, a Katolikus Akciópárt, a Liberális Párt és a republikánusok csatlakozásával az antifasiszta mozgalom jelentős lépést tett előre, s 1942 végére—1943 elejére kialakult az olasz népfront. „Az olasz nép legjobbjai megmozdultak és egyesültek a harcra.” — jegyezte meg ezzel kapcsolatban Togliatti.⁹⁴

Mi volt az oka, hogy a Nemzeti Front Bizottságai talpraállításában, vezetésében a kommunistáké volt a döntő szerep, az általuk javasolt programot fogadták el? A Szocialisták külföldön kezdtek újjászerveződni. A Szocialista Párt nem homogén, nehéz felmérni, milyen hatása van a tömegekre, gyenge a konspiratív munkája, szervezeti struktúrája. Alig végez konspiratív munkát, a tömegkapcsolatai a vezetők visszatérése után is lassan alakulnak ki. Ez is oka, hogy a szocialista szimpatizánsok a KP ill. az akciópárt felé orientálódnak. A Kommunista Párt egyidejűleg Olaszországban is igyekezett kiépíteni pártsejtjeit. Agitált, terjesztette elképzelését a Stato Operaio, a Milánóban megjelenő Unitá révén. Adásaiban a fasizmus elleni harcra mozgósít a londoni rádió, a moszkvai rádió olasz nyelvű adásaiban pedig Togliatti ismertette a hallgatókkal a népfront lényegét és alapelveit. Az Unitát csak 1942 júliusától szerkesztették Olaszországban, mégis december végén már 60—80 ezer olva-

⁹³ Roberto Battaglia: A második világháború. Kossuth, 1963. 238—244. old.

⁹⁴ Rinascita, 1973. szeptember 7. 17. old.

sója volt.⁹⁵ Sokat javult a párt agitációs tevékenysége, mert más pártokhoz képest a hazai helyzetet is közelebbről ismerte. Befolyásának növekedésében szerepet játszott az is, hogy nagy volt konspirációs tapasztalata. Nehezítette a párt munkáját, hogy vezetőinek és tagságának jó része emigrációban, illetve börtönben volt, köztük a legtapasztaltabbak csak 1943. január–februárban tértek vissza Olaszországba. Roveda, Roasio, Amendola, Negarville és felvették a kapcsolatot a már otthon dolgozókkal (Massola). Még később, augusztusban jutott haza Longo, Pietro Secchia, Scoccimarro, Li Causi.⁹⁶

Az antifasiszták agitációs tevékenységének, szervezőmunkájának eredménye, hogy az apróbb spontán kezdeményezések helyett a háború okozta nyomorúság ellen tiltakozó mozgalmak egyre határozottabbak, egyre szervezettebbek lettek. 1942 végén, 1943 elején több, már tudatosan előkészített sztrájk zajlott le Észak-Olaszország nagyobb városaiban, Olaszország forrongani kezdett.

Közvetlenül az 1943-as márciusi sztrájkok előtt Lyonban a Kommunista, Szocialista és az Akciópárt vezetői (Amendola, Saragat, Lussu) megbeszélést tartottak, amelyen megerősítették politikai akcióegységüket az ország demokratikus újjáépítése, a fasiszmus gazdasági-politikai bázisának felszámolása, a függetlenség és a béke kivívásának érdekében.⁹⁷ Az antifasiszta pártok tevékenységének fokozódása, Olaszország egyre rosszabbodó katonai helyzete, a lakosság tarthatatlan életszínvonala egyre több olasznak segített meglátni a helyes utat, elősegítette, hogy elforduljanak a fasiszmustól. Kezd világossá válni a tömegek előtt, hogy ebből a helyzetből a kivezető utat Mussolini, a fasiszmus megbuktatása, a hitleristák kiűzése, a háború befejezése jelentheti csak.

1943. március 5-én a torinói Fiat—Mirafiori gyárakban kirobbant a mintegy nyolcvan antifasiszta által előkészített és irányított, hatalmas méretűvé szélesedő sztrájk.⁹⁸ A következő napokban ez kiterjedt Torinó más gyáraira is (Grandi Motori, Rasetti, Aeronautica, Ferriere). 9-én a dohánygyár, a Lancia, Michelin Fiori munkásai is beszüntették a munkát. Körülbelül egy hét alatt a sztrájk Észak-Olaszország nagyobb városaira is áttért.

1943. március 12-én a sztrájk vezetésére alakított munkásbizottság felhívással fordult a dolgozókhoz, amelyben a sztrájk folytatására és kiszélesítésére buzdított. Hiába volt erőszakosság, hiába tartóztatták le a vezetőket, a sztrájk március 18-ig eltartott Torinóban. A torinói munkások harca eredménnyel járt.⁹⁹ Mi volt a legfőbb követelés? Az életkörülmények javítása. Követelték a háború befejezését, a munkaidő nyolc órára csökkentését, a kenyér és húsdagok növelését, a teljes bér kifizetését, a letartóztatott munkások szabadon engedését. A jelszó: „Kenyeret, békét, szabadságot”¹⁰⁰ volt.

A sztrájkmozgalom észak-olaszországi továbbgyűrűzésében nagy szerepük volt a kommunistáknak, s lapjuknak az Unitának. Arra szólítják fel március

⁹⁵ Umberto Massola: *L'Unità clandestina a Milano nel 1943*. Megtalálható: Unitá, 1964. április 28. 3. old.

⁹⁶ *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*. Edit. Riuniti, Roma, 1963. XXIII. old. Amendola bevezetője.

⁹⁷ *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*. i. m. (7. dokumentum). A három párt egyezménye 179. old.

⁹⁸ Spriano: i. m. 4. köt. 173–176. old.

⁹⁹ Longo: Az olasz nép harca a felszabadulásért. Szikra, 1953. 69–70. old. 300 lírát kapott azonnal kézhez minden munkás, továbbá a gyárigazgatóság megígérte az elmaradt teljes bér kifizetését.

¹⁰⁰ Spriano: i. m. 4. köt. 168–170. old.

15-én a munkásokat, hogy folytassák a sztrájkot tovább, tegyenek erőfeszítéseket arra, hogy az kiterjedjen az egész félszigetre.¹⁰¹ Igaz, ez a céljuk nem valósult meg, de ennek a felhívásnak hatására március 19-én Milánóban is sorra állnak le az üzemek (Pirelli, Breda, Borletti, Marelli).

A sztrájkmozgalmak hatékonyságának fokozására a Kommunista Párt kitérte az újabb sztrájknapot március 23-ra. Március 23-tól március 28-ig 35—40 ezer munkás tette le a szerszámot Milánóban, de Torinó több gyárában is újból sztrájkba léptek a munkások, a „Bandiera rossa”-t énekeltek. A sztrájkmozgalom vidékre is kiterjedve elhúzódott egészen április 6-ig.¹⁰²

A fasiszta hatóságok képtelenek voltak útját állni a mozgalmaknak, rákényszerültek arra — hiába használták fel a hitegetés és megtorlás eszközét —, hogy teljesítsék a munkások követelését, kénytelenek voltak felemelni a munkások bérét, kénytelenek voltak javítani az élelmiszerellátáson.

A márciusi sztrájkok gazdasági követelésekkel indultak, de az előkészítő elképzelésének megfelelően a fasiszmus, a háború elleni fellépéssé szélesedtek. A gazdasági elégedetlenség politikai tartalmat kapott. A sztrájkmozgalom az első nagy munkásmegmozdulás volt a totális fasiszmus uralomra jutása óta, és egyben az első, amelyet az antifasiszta népfront elvei alapján döntően a kommunisták vezettek. Politikai jelentőségét az adta, hogy a kormány kénytelen volt meghátrálni és teljesíteni a dolgozók követelését.

A sztrájkmozgalmak elcsendesedése után a fasiszta hatóságok kegyetlen megtorlást alkalmaztak. Így 1943. április 7-én a milánói pártvezetést is súlyos veszteség érte. Letartóztatták a párt sok harcosát, Mussolini emberei megtalálták az Unitá nyomdáját is. A nagy letartóztatási hullám után a Franciaországból illegálisan visszatérők (Novella, Amendola, Scoccimarro) láttak hozzá a párt egységes vezetésének létrehozásához Torinóban. Az új egységes hazai vezetés 7 tagból állt: Massola, Piccolato, Roveda, Roasio, Novella, Amendola, Negarville.¹⁰³ A vezetőség ezután a pártmunka megszervezése érdekében megbízottakat küldött Toscanába, Venetóba, megerősítették kapcsolatukat a római csoporttal (Onoffi, Radice). Amendola Emiliába ment, ahol újból megkezdtek igen kezdetleges körülmények között az Unitá nyomtatását.¹⁰⁴

Megkezdtek a Gruppi d'Azione dei Patriotti (Hazafias Akciócsoportok) nevű harci csoportok szervezését Friuliban és Venezia Giuliában fegyveres akciók, szabotázstevékenységek végrehajtására.

1943 tavaszán—nyarán a fasiszta rendszer súlyos válságba került. Csapatái mind a keleti fronton, mint Afrikában Tunisz és Bizerta eleste után (1943. május 7.) vereséget szenvedtek. Erősödött az ellenállási mozgalom, de aktivizálódott Mussolini a fasiszta rendszert nélküle átmenteni szándékozó ellenzéke is. A fasiszta rendszer támogatóinak egy része szerette volna, ha az ország számottevő politikai változás nélkül válik ki a háborúból.

Ebben a helyzetben az antifasiszta pártok Milánóban 1943. június 26-án¹⁰⁵

¹⁰¹ Unitá. 1943. március 15. Közli, hogy eddig a sztrájkokban mintegy százezer munkás vett részt.

¹⁰² Spriano: i. m. 4. köt. 184—190. old. Vidéken Valessere, Biella, Valle Morso területén volt sztrájk.

¹⁰³ Spriano: i. m. 4. köt., 220. old.

¹⁰⁴ G. Amendola: I numeri più brutti dell' Unitá. Közli: Comunismo, antifascismo, Resistenza. i. m. 320. o.

¹⁰⁵ Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. i. m. 20. dokumentum. 188—189. old.

értekezletet tartottak, ahol a Kommunista Párt korábbi álláspontjának megfelelően akcióprogramjában javasolta a népi mozgalom egységes irányítását vállaló a Nemzeti Front Bizottságait összefogó Nemzeti Front létrehozását, valamint azt, hogy kiáltványban szólítsák fel a tömegeket általános antifasiszta felkelésre. Javaslatauk az, hogy általános sztrájkot kell szervezni, és azt tömegdemonstrációvá, népfelkeléssé kell átfejleszteni. Erre a felkelésre támaszkodva valamennyi antifasiszta párt részvételével meg kell alakítani a demokratikus kormányt. Megjelölték a kormány feladatait is: azonnal felmondani a szövetséget Németországgal, fegyverszünetet kötni, feloszlítani a fasiszmus minden állami és jogi intézményét, megszervezni és irányítani a németek elleni harcot, amnesztiát adni a politikai foglyoknak, nyomást gyakorolni a monarchiára, hogy tartóztassa le és vonja felelősségre Mussolinit és a háborús bűnösöket.¹⁰⁶ Javaslatauk a demokratikus kibontakozás keretein nem megy túl, de a programban foglaltak megvalósítása az összes antifasiszta párt érdeke. Mégis, a kezdeményezés nem maradt a kommunisták kezében, mert a kereszténydemokraták és a liberálisok a tervezetet nem fogadták el. Nem fogadták el az azonnali népfelkelésre való felhívást, azt javasolták, hogy csak polgári pártokból alakuljon kormány, munkáspárt ne legyen benne. Nem akarták és nem merték a népre bízni a főszerepet. A kezdeményezés az antifasiszta erők kezéből így a monarchia körül csoportosuló erők kezébe került.

A monarcho-fasiszta államcsíny és következménye

1943. július 10-én az angol–amerikai csapatok partraszálltak Szicíliában. Az uralkodó osztály megértette, hogy Olaszországnak nincs már esélye a győzelemre, a háború kimenetele már saját létüket is veszélyezteti. Taktikázni kezdtek, hogy elhatárolják magukat Mussolinitól, de a fasiszta rendszert átmentsék. Az angol–amerikai csapatok elfoglalták Palermót, bombázták Rómát (július 22-től) s ez számukra kedvezőtlen fordulat, veszélyes helyzet volt. Másrészt féltek attól is, hogy a nagy márciusi tömegmegmozdulásokat újabbak fogják követni, olyanok, amelyek már radikálisabb változást hoznának Olaszország politikai életében. Magában a fasiszta kormányban is elégedetlenkedett az ellenzék, ezért a fasiszta Nagytanács bizalmatlanságot szavazott a miniszterelnöknek, Mussolininek. A király lemondatta, majd július 25-én megalakult a Badoglio-kormány. „A királyi udvar ezzel az államcsínnyel elzárta egy olyan kormány megalakításának a lehetőségét, amely felbontotta volna a szövetséget Németországgal. A királyi udvar jobbnak látta, ha a fasiszta diktatúrát olyan diktatúrával cseréli fel, amely tovább folytatja a háborút.”¹⁰⁷ A néptömegek ünnepelték a fordulatot, Mussolini bukását, letartóztatását, abban a hiszemben, hogy ez a változás a háború végét jelenti. A nép öröme korai volt, a kormány bejelentette a háború folytatását, a német fasiszták pedig egy nappal később betörték Olaszországba. A Badoglio-kormány így létének első pillanatától két ellenséggel állott szemben. Az egyik ellenség az angol–amerikai haderő, a másik pedig a forma szerint még szövetséges német hatalom.

A kormány viszont egy harmadikat választott, az olasz nép ellen kezdett harcolni, amely július 26-án kivonult az utcára, megrohanta a fasiszta párt-

¹⁰⁶ Il sommunismo italiano... i. m. 21. dokumentum. 189. old.

¹⁰⁷ Il crollo dello stato fascista e dell' esercito. Rinascita, 1973. szeptember 17. 17. old.

házakat, a börtönből kiszabadította a politikai foglyokat. Olaszország számos városában összeütközésre került sor a rendőrség és az antifasiszta erők között.¹⁰⁸ Az események hatására, a szervező munka hatékonyságának fokozására a törvényen kívül helyezett pártok kiléptek az illegálisból.

A kommunisták már július 26-án közzé tették első legális nyilatkozatukat, amely az antifasiszta pártok között felhívása is lett egyben. Olyan kormány megalakítását sürgették, amely a nép érdekét szolgálja. A kereszténydemokraták és a liberálisok még várakozással tekintettek az új kormányra, még bíztak benne. A Kommunista Párt elképzeléseit Rómában is közzé tette — Roveda ismertette —, azt is hozzáfűzve, hogy a párt ezt az antifasiszta pártokkal való együttműködés alapjának is szánja. „Olyan ideiglenes, az antifasiszta pártokból álló kormány kell, amely azonnal hadat üzen Németországnak.”¹⁰⁹ Követelték továbbá: az olasz hadtestek visszavonását Olaszországba, az általános szabadságjogok visszaállítását, a faji törvények eltörlését, a fasiszta párt, Nagytanács, korporációk felszámolását, a fasiszta milícia feloszlását és általános politikai amnesztiát.

1943. július 25. nemcsak a fasizmus bukásának napja volt, de kezdete is annak a nagy tömegmozgalomnak, amely hamarosan megteremtette a gyakorlatban az antifasiszta egységet, az ellenállás alapját. A Kommunista Párt a kereszténydemokraták és a liberálisok tiltakozása ellenére is kiadta az általános sztrájkra szóló felhívást. A hatalmas erővel kitörő sztrájk Észak-Olaszországban július 26-tól 28-ig tartott. A kormány a munkások mozgalmára a statárium kihirdetésével válaszolt. Az erőteljes antifasiszta munkásmegmozdulás viszont arra kényszerítette a kormányt, hogy eltörölje a fasizmus állami és jogi intézményeit, a fasiszta pártot, a nagytanácsot, a fasiszta milíciát, a fasiszta időszámítást, a szakmai szervezeteket.¹¹⁰ Megmaradt viszont a cenzúra, szabadlábban maradtak a fasiszta politikusok is, nem engedélyezték a szakszervezetek helyreállítását sem.¹¹¹ A milíciát beolvasztották a hadseregbe. A kormány éppen csak megtűrte a pártok létét. Kihirdették ugyan a bebörtönözöttekre vonatkozó amnesztiát, de azt nem terjesztették ki a kommunistákra.¹¹²

Az antifasiszta tömegmegmozdulások kikényszerítették a kormánytól néhány intézkedést, de az a tömegek békevágya ellenére is tovább folytatta a háborút. Ezért az antifasiszta pártok a háború befejezésére koncentrálták erőiket. Együttes Bizottságuk július 28-án Rómában közös nyilatkozatot tett közzé, amelyben a háború azonnali befejezését követelték. „Ki a németekkel Olaszországból, a nép békét akar.”¹¹³ Ezt a követelést nem teljesítette a Badoglio-kormány, mert részint félt a németektől, részint a monarchia megmentésén fáradozott az antifasiszta pártokkal szemben. A háborúból való kilépést a németek hozzájárulásával kívánta megtenni. Ez az út nem volt járható. A július

¹⁰⁸ Unitá, 1943. július 27. 1. old. és Quella notte a Milano risuono. „Bandiera Rossa”. Rinascita, 1973. július 20. 15–16. old. Roatta a hadsereg vezérkari főnöke minden tüntetést megtiltott, elrendelte, hogy előzetes figyelmeztetés nélkül löjjenek a tömegbe.

¹⁰⁹ Unitá, 1943. július 27. 2. old.

¹¹⁰ Andronnyikov: Olaszország 1940–1951 között. Szikra, 1952. 17. old.

¹¹¹ Sokan csak szeptember elején szabadultak ki. Longo i. m. 77. old.

¹¹² Oreste Lizzadri: Quel dannato marzo 1943. Avanti. (Milano) 1962. 16–20. old. Oreste Lizzadri és Massimo Legnani vezetésével már 1943 augusztusában megtették az első lépést, mert ipari-mezőgazdasági munkásokat, bank- és biztosítási alkalmazottakat tömörítő szervezetet hoztak létre.

¹¹³ Rinascita, 1973. szeptember 7. 19. old.

26-i követelések közül a Badoglio-kormány néhányat teljesített, de sok a megoldatlan feladat. A fejlődés azonban mégis demokratikus irányba fordult, s ebben döntő szerepe van az augusztus második felében Milánóban ill. Torinóban kitört újabb sztrájkhullámnak, amelynek hatalmas lendülete megtörte a katonai diktatúra legnagyobb ellenállását is. A kormány kénytelen volt beleegyezni a politikai foglyok szabadon bocsátásába, sőt abba is, hogy a munkáoszta a gyárakban hozza létre szakszervezeti és politikai szervezeteinek alapjait. Így belpolitikailag a demokratikus erők jelentős eredményeket értek el, de a legfontosabb külpolitikai feladat megoldása — szakítás és szembefordulás Németországgal — még váratott magára.

A kialakult helyzetre való tekintettel a Kommunista Párt javaslatára a milánói antifasiszta bizottság elfogadott egy, a kormányhoz intézendő felhívást, amelyben újólal követelték a háborúból való azonnali kilépést, s azt, hogy a kormány szervezze meg a fegyveres harcot a német és olasz fasiszták minden támadásával szemben. Követelték olyan „népi osztagok alakítását... amelyeknek célja és feladata a nemzeti felszabadító és függetlenségi háború.”¹¹⁴ Olyan kormány létrehozását követelték, „amely a németekkel való összeütközésben mozgósítani tudja az egész nemzetet”.¹¹⁵ Az okmányból már egyértelműen kitűnik a felszabadító háború, a partizánháború elhatározása. Ezt alátámasztja az Unitában szeptember 7-én megjelent állásfoglalás is: „A nép és a katonaság békét akar. A békét csak úgy lehet megszerezni, ha földünkről kiűzzük a németeket.”¹¹⁶ A tervezetet a római antifasiszta bizottság is elfogadta. A kommunisták állásfoglalásából látszik, hogy „a stratégia és taktika iránya a szabadságért vívott harc összekapcsolása a demokratikus megújhódással a szocializmus felé haladással”.¹¹⁷

A fegyverszünet megkötése. Viták a kormányhoz való viszonyról és az államformáról

Az antifasiszta pártok követelésének megvalósításáért a kormány semmit nem tett, nem biztosította Róma védelmét. Folytatta a tárgyalásokat az amerikaiakkal, így került sor a feltétel nélküli kapituláció aláírására (szeptember 8.). A kapituláció után röviddel, a Rómát fenyegető német támadás miatt a kormányfő és az uralkodó elmenekült a fővárosból. A menekülés hírére a magára hagyott fővárosban az antifasiszta pártok megalakították az országos Nemzeti Felszabadító Bizottságot,¹¹⁸ amely szeptember 9-én harcra szólít fel minden olaszt a fasizmus ellen, a kormány politikája ellen. „Ezért — mondja a felhívás — új kormány kell. Olyan, amelyik szilárdan kezében tartja a védelem zászlaját, harcol a békéért, a szabadságért, a fasizmus gyökeres felszámolásáért, a németek kiűzéséért.”¹¹⁹ A pártok már nem fogadják el a kormánnyal való együttműködést, maguknak tartják fenn a kormányalakítás jogát. Most már

¹¹⁴ Longo i. m. 79. old.

¹¹⁵ Battaglia i. m. 85. old.

¹¹⁶ Rinascita, 1973. szeptember 7. 19. old.

¹¹⁷ Szántó György: A nyugat-európai munkásmozgalom új vonásai. Kossuth, 1965. 25. old.

¹¹⁸ Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. i. m. 30. dokumentum, 198. old.

¹¹⁹ Unitá, 1943. szeptember 10. 1. old.

nemcsak a munkáspártok hangoztatják, hogy lehetetlen a kormánnyal együttműködni, mert az népeellenes. Nem lehet kapcsolat a monarcho-fasiszta kormány és az antifasiszta bizottság között, mert ez a harc fasisztaellenes is. Az „...olasz munkások tudják, hogy nekik kell Olaszországot felszabadítani, nem kell az áruló király, nem kell a kormány”.¹²⁰ Ezt már a kereszténydemokraták és a liberálisok is elfogadták a szeptemberi események után.¹²¹ „Meg akarjuk tisztítani a hadsereget a fasisztáktól, együtt akarunk működni a fasiszták ellen Angliával, a Szovjetunióval, Amerikával. Olaszok fogjatok fegyvert!”¹²² A dokumentum jelentőségét az adja, hogy helyet kapott benne az összes antifasiszta párt beleegyezésével az a felhívás, amely az olasz népet fegyveres harcra szólítja fel. S ez a fegyveres antifasiszta összefogás a Róma körüli harcokban már valóság volt. Az elképzelés szerint a partizánháborút szorosan összekapcsolják majd a hadsereg tevékenységével.

A Nemzeti Felszabadító Bizottság abban látta feladatát, hogy felkészüljön és a tömegeket is felkészítse a nemzeti felszabadító harcra.¹²³

A szeptemberi események miatt Olaszország két részre szakadt. A Badoglio-kormány tehetetlensége következtében a németek megszállták az ország nagy részét, és szeptember 27-én megalakították a „salói” fasiszta bábállamot. Dél-Olaszország az angol—amerikai csapatok ellenőrzése és a Badoglio-kormány irányítása alatt állt.

Szeptember vége és október első fele közt Dél-Olaszország a német megtorlások és az angol—amerikai előrenyomulás következtében felkelt. Nápoly négy nap alatt űzte ki a német megszállókat.¹²⁴

Észak-Olaszországban más a helyzet. A hitleristák az ellenállók százait végzik ki. A harchoz szervezkedni kellett, s ebben az antifasizmus érvényesítette is kezdeményezését. Minden tartományban a legtöbb városban sorra alakulnak meg és működnek a Nemzeti Felszabadító Bizottságok, s működésük eredményessége a partizánháború erjének fokozódásában mutatkozik meg. Ez felkelés volt a háború ellen, a nyomor ellen, a németek brutalitása ellen, gerillaharcokat vívnak, szabotázs-tevékenységet hajtanak végre. A munkásság ezeket a szabotázsakciókat sztrájkokkal, munkaleállással támogatta. A partizánharc lassan, de szívósan erősödött és szélesedett, 1943 utolsó hónapjaiban pedig már a főváros körül is kibontakozott a nép küzdelmévé szélesedett harc.

A két munkáspárt 1943. szeptember 28-án Rómában munkájuk előbbrevitele érdekében újabb akcióegység egyezményt kötött,¹²⁵ amely politikailag előrelépés volt a korábbi egyezményekhez képest. Először közölte a két párt, hogy közös célja „az, hogy a nemzet élcsapata, vezetője legyen a németek és az olasz fasizmus elleni harcban”.¹²⁶ Annak előfeltétele, hogy a munkásosztály ezt a történelmi feladatát teljesíteni tudja előfeltétele, hogy létrehozzák a munkásosztály politikai egységét.

Az egyezmény a fő feladatot az alábbiakban jelölte meg:

— harc a náci agresszorok ellen,

¹²⁰ Unitá, 1943. szeptember 10. 1. oldal. La politica di Badoglio.

¹²¹ Avanti! 1943. szeptember 26. 1. old. Responsabilità!

¹²² Rinascita, 1974. március 29. 14—15. old. Togliatti rádióbeszéde 1943. szeptember 10-én.

¹²³ Unitá, 1943. szeptember 10. 1. old. „Olaszok, fogjatok fegyvert!”

¹²⁴ Longo: Az olasz nép harca a felszabadulásért. I. m. 116—118. old.

¹²⁵ Avanti! 1943. november 8. 1. old.

¹²⁶ Rinascita, 1974. március 29. 15. oldal. Togliatti rádióbeszéde, 1943. szeptember 23-án.

- a függetlenségért,
- harc az új népi demokráciáért, és azért, hogy azt továbbfejleszthessék a szocializmus felé.

Nemzetközi vonatkozásban kijelentették, hogy a Szovjetuniót ismerik el a haladó munkásmozgalom élcsapatának, a reakció- és az imperialistaellenes erők legbiztonságosabb szövetségének.¹²⁷

Feladatul fogalmazták meg továbbá, hogy egy létrehozandó közös bizottság foglalkozzon a szakszervezeti problémákkal, s a munkás-paraszt szövetség megerősítése érdekében a falvakban megoldandó kérdések tanulmányozásával. Olyan politikai és szervezeti jogszabályok foganatosítását határozták el, amelyeknek célja a népi erők egységbe tömörítése.

Az egyezmény a két párt egyetértéséről tanúskodik a legfontosabb kérdésekben.

Minden városban, minden faluban, ahol még nincs, meg kell szervezni a Nemzeti Felszabadítási Front Bizottságait a fegyveres harc szervezésére.¹²⁸ A pártok a jelenlegi kormányt már összetételénél fogva sem tartják alkalmasnak a németek elleni harcra, „mert tagjai reakciósak”.¹²⁹ Délen szinte kibékíthetetlen az ellentét az antifasiszta pártok és a kormány között. A munkáspártok népfrentkormányt akarnak, olyan kormányt, amely energikus, antifasiszta politikát folytat, megszervezi a felszabadító háborút. Maga Togliatti sem tartja még ekkor elképzelhetőnek az együttműködést a kormánnyal.¹³⁰

Az események hatására a kereszténydemokraták és a liberálisok is feladták korábbi, a Badoglio-kormány pozitív politikai tevékenységében bízó álláspontjukat, elvetették az együttműködés lehetőségét,¹³¹ de a monarchia fennmaradása mellett voltak továbbra is kimondva, kimondatlanul. A Kommunista Párt és a Szocialista Párt pedig eljutott már oda, hogy a munkáskormány, a proletárhatalom létrehozásáról beszéltek.¹³² A kormánnyal való együttműködés, illetve az új kormány összetételét illetően heves vita bontakozott ki. Togliatti ugyanis október 16-i rádióbeszédében a korábbiakhoz képest megváltoztatott álláspontot hangoztatott. Azt javasolta, hogy négy feltétel esetén a pártok működjenek együtt a kormánnyal. A feltételek a következők:

- A kormányban fasiszta, antidemokratikus, reakciós elem nem maradhat.
- Szét kell zúzni a fasiszmus minden maradványát.
- Teljes szabadságot garantálni a demokratikus szervezeteknek.
- A kormány nem folytathat imperialista, népellenes politikát.¹³³

Miért változott meg Togliatti álláspontja? 1943. október 13-án a fegyverszüneti szerződés értelmében a kormány hadat üzent Németországnak, ezért később (november 13-án) a Szovjetunió, Anglia, Amerika, Olaszországot közös hadviselő félnek ismerte el. Megváltozott a politikai helyzet. A kommunisták jó része Togliatti álláspontját nem fogadta el, mert szerintük aki Moszkvában

¹²⁷ Avanti! 1943. november 8. 1. oldalon közlik az egyezmény szövegét.

¹²⁸ Unitá, 1943. október 12. 1. old.

¹²⁹ A kormányban 5 fasiszta tábornok és maga Badoglio van! Unitá, 1943. október 12. 2. old.

¹³⁰ Rinascita, 1974. március 29. 15. old., Togliatti rádióbeszéde, 1943. szeptember 23-án.

¹³¹ Il Lavoro Italiano. 1943. szeptember 11. 1. szám. 1. old. (Ez az egyetlen szám jelent meg.) A föld alatti szakszervezet lapja. Avanti! 1943. szeptember 26. 1. old.

¹³² Avanti! 1943. július 18. 1. old., Che cosa vuole il PSI? Álláspontjukat október végéig nem változtatták meg.

¹³³ Spriano: i. m. 5. kötet, 1975. 54–55. o.

van, nem ismeri az olaszországi helyzetet. Nem illik bele a Togliatti által javasolt megoldás a szocialisták elképzelésébe sem,¹³⁴ hiszen ők szocialista munkáskormányt, szocialista Olaszországot akarnak, ahol sor kerül többek között a mezőgazdaság szocializálására, a tőkés üzemek, bankok kisajátítására. „Igaz — mondja Togliatti — szakítani kellene a kormánnyal, mert benne már senkinek nincs bizalma, de most a legfontosabb a felszabadítási háború, a németek elleni harc, a hitleristák kiűzése. Ebben a harcban fontos viszont, hogy a Felszabadítási Bizottság a harc élén álljon, nagy tömegeket mozgósítson, mert így a szövetségeseknek a beavatkozásra nem sok lehetőséget adunk.”¹³⁵ A kormányhoz való viszony vitatása pedig ezt az egységet megbontaná. Hosszas vita után fogadták csak el a pártok Togliatti javaslatát. A kormányhoz való viszony kérdése így lekerült napirendről. Az államforma kérdésben viszont egyelőre nincs döntés.¹³⁶ — Ez további viták forrása lett. Togliatti javaslata így hasznos volt, mert Délen is megteremtették az ellenállás alapját, az egységet, s ez volt a legfontosabb kezdeményezés arra, hogy Olaszország belső kettészakadását elkerüljék, s biztosítva legyen egész Olaszország népének ellenállásához a feltétel.

A tömegek elégedetlenségének fokozódását, az antifasiszta pártok tevékenységének hatékonyságát jelezte egyértelműen az, hogy 1943. november közepétől a németek által megszállt területen újabb sztrájk sorozat robbant ki, s az olasz nép önként harcolt a fasiszmus ellen. Az Unitá 1943. december 5-től szinte minden számában a sztrájkmozgalommal foglalkozik, általános sztrájkra mozgósít. A munkáselégedetlenséget a pártok már igyekeznek szervesen összehangolni a partizántevékenységekkel, a szabotázsakciókkal, s ezzel is elősegíteni akarják az általános népfelkelés kibontakozását. „Nincs kenyér, a fasiszták a nyakunkon, általános politikai sztrájk kell, de ennek a németek elleni felkeléssé kell válni, a tömegek fegyveres harcává.”¹³⁷ Felszólították ugyanakkor a lakosságot, hogy a partizánokat élelmiszerrel, gyógyszerrel, ruhaneművel segítsék.¹³⁸

1943. november 23-tól kezdődően Milánó, Torinó, Velence, Padova munkásai a fasiszták megtorlásai ellenére felvették a sztrájkot, majd ez továbbgyűrűzött a Sesto San Giovanni zónában. A munkabeszüntetés december 14—15-től már az olajüzemekre is kiterjedt, s eltartott december végéig. A sztrájkból nem lett nemzeti felkelés, de a munkásosztály újból megmutatta erejét, meghátrálásra kényszerítették a fasisztákat.¹³⁹ A sztrájkmozgalom csendesedése után azonnal javasolta a Kommunisták Pártja egy újabb sztrájknap kitűzését és előkészítését 1944. februárjára, de a szocialistákkal történt megegyezés után az újabb sztrájk időpontját március 1-re tették át.¹⁴⁰

Érdemes megfigyelni, hogy a fasiszta megszállás alatt lezajlott sztrájkokban 1943 végén, amelyeknek előkészítése és irányítása döntően a kommunisták tevékenységének eredménye, a kommunisták száma kevés az üzemekben, de befolyásuk nagy, hisz a KP úgy jelenik meg a tömegek előtt, mint szabadság-

¹³⁴ Avanti! 1943. aug. 1. 47. sz. 3. old.

¹³⁵ Rinascita, 1943. november 5. 1. old.

¹³⁶ Rinascita, 1943. november 5. 1. old.

¹³⁷ Unitá, 1943. december 5. 1. old. Dalla guerra partigiana all' insurrezione.

¹³⁸ Unitá, 1943. október 12. 1. old.

¹³⁹ Unitá, 1943. december 24. 1. old. A sztrájkokban kb. 170 ezer ember vett részt.

¹⁴⁰ Spriano i. m. 5. köt. 1975. Einaudi, Torino. 251—256. old.

harcra hívó erő. Milánóban, Genovában, Torinóban 90 ezer munkás sztrájkolt, ebből 1160 a Kommunisták Párt tagja.¹⁴¹

A fegyveres partizánháború széles nemzeti jellegének kibontakoztatása érdekében a munkáspártok javasolták az egyes antifasiszta pártok vezetése alatt álló észak-olaszországi partizánosztagek egységes nemzeti ellenállási hadsereggé való összefogását valamennyi antifasiszta pártból álló közös parancsnokság alatt. Ennek megvalósítása nem volt könnyű, mert a kereszténydemokraták és a liberálisok félték, hogy ebben a parancsnokságban is a munkáspártoké lesz a döntő szó. A burzsoázia kezdettől fogva igyekezett magának megszerezni az ellenállási mozgalmak kizárólagos vezetését, hogy méreteiket, hatékonyságukat korlátozhassa, s így a felszabaduláskor a tömegek, a kommunisták követeléseinek gátat vethessen. Mégis a kommunisták és a szocialisták kezdeményezése sikerrel járt. 1944. januárjában megalakult az előzetes terveknek megfelelően az olasz felszabadító hadsereg, a Szabadság Önkénteseinek Hadteste.¹⁴² Sikertült összefogni az északi Nemzeti Felszabadító Bizottságokat is Észak-Olaszországi Nemzeti Felszabadító Bizottság néven. Ez a bizottság január végén átmeneti olasz kormányt alakított, és ezzel Északon létrehozta a nemzeti összefogáson alapuló új, demokratikus hatalom első állami intézményét.¹⁴³ Északon az események, az ellenállás demokratikus irányban halad, fokról fokra szűnik a korábbi kommunistaellenesség. A felszabadító bizottságok vezetik a harcot, amelyben tükröződik nemcsak a fasisztagyűlölet, hanem a társadalmi megújulás utáni vágy, amely újfajta függetlenségi háborúvá, demokratikus forradalmi mozgalomá alakítja az olasz ellenállást.

A Központi NFB figyelembe vette, hogy a két övezetben különbözőek a feladatok, ezért a németek által megszállt területen a következő feladatokat jelölte meg: fokozni az üzemekben a szabotázszt, megakadályozni a munkások és a gépek Németországba hurcolását, erősíteni a partizánharcot, a szerveződő új szakszervezeteket a harc központjává kell tenni.¹⁴⁴ Az üzemi agitációs és szervező csoportok kialakításával a gyárak a náci és az olasz fasiszták elleni harc támaszpontjai lettek. Miközben Északon nagy lendülettel haladt előre az antifasiszta harc ügye, Délen bonyolultabb volt a helyzet. Félő volt, hogy az ország politikailag is kettészakad. A kibontakozást itt gátolta az antifasiszta pártok közt újra kirobbanó vita az államforma kérdésben.

Délen 1944. január 23-tól 29-ig Bariban tartotta I. kongresszusát a Nemzeti Felszabadító Bizottság, amelyen az Akciópárt felvetette a király azonnali lemondatásának kérdését. Az Akciópárt álláspontját támogatták a kommunisták és a szocialisták is. Teljhatalmú rendkívüli olasz kormány létrehozását sürgették, a monarchia felszámolása érdekében pedig azt követelték, hogy a kongresszus átalakulva népképviselői gyűléssé készítse elő az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását.¹⁴⁵

Hosszú idő után született megoldás, részben belső, részben külső okok következtében. A belső okok közül megemlíthető a március 1—8. között lezajlott

¹⁴¹ Spriano i. m. 5. köt. 224—225. old. Milano: 33 500 sztrájkolóból 530 a kommunista. Genova: 10 400 sztrájkolóból 290 a kommunista. Torino: 47 000 sztrájkolóból 340 a kommunista.

¹⁴² Longo: Az olasz nép harca a felszabadulásért 207—210. old.

¹⁴³ Longo: i. m. 156—157. old.

¹⁴⁴ Rinascita, 1974. március 29. Togliatti rádióbeszéde.

¹⁴⁵ Avanti! 1944. február 7. 1. old. Il congresso di Bari.

hatalmas méretű sztrájk Észak-Olaszországban,¹⁴⁶ másrészt az, hogy a Liberális Párt és a Kereszténydemokrata Párt monarchista képviselőinek bevonásával a Badoglio-kormányt átalakították. Továbbá a király bejelentette, hogy Róma felszabadulása után lemond. Az átalakított kormányt a Szovjetunió elismerte 1944. március 11-én. Az uralkodó bejelentése lehetővé tette, hogy az államformával kapcsolatos vita — amely már az antifasiszta pártok összefogását veszélyeztette — lehiggadjon, hiszen az uralkodó ígérete az antimonarchistákat részlegesen kielégítette, lehetővé tette, hogy a pártok ismét szorosan együttműködjenek. Ez a megoldás nyitotta meg a megegyezés útját a kormány és az antifasiszta pártok között. Kompromisszummal zárult a vita annak leszögezésével, hogy az államforma kérdéséről a felszabadulás után döntenek. Ezen elképzelés kialakulását segítette elő a KP, ill. a több éves távollét után ismét hazatérő Togliatti a Kommunisták Pártja Országos Tanácskozásán, március 14-én. A tanácskozás elfogadta, hogy az államforma kérdéséről, az egész ország felszabadulása után alkotmányozó nemzetgyűlés dönt majd, „mert most az olasz munkásosztály előtt nem az a feladat áll, hogy azt cselekedjék, amit az orosz munkások tettek”.¹⁴⁷

Úgy vélik, hogy amikor a háború befejezése közeleg, az „egész olasz szabadságért küzdő nép összefogása szükséges Németország szétzúzására. Olaszországban van ugyan teljhatalommal felruházott kormány, de az a tömegek, pártok támogatását nem élvezzi, tekintéllyel nem rendelkezik. A Kommunisták Pártja és a munkásosztály e helyzet mielőbbi megszüntetését kívánja.

Ennek érdekében a pillanatnyi helyzetnek s a feladatoknak legmegfelelőbbeként javasolja.

— a demokratikus erők antifasiszta egységének megőrzését,

— új, erős, a tömegpártok támogatását élvező ideiglenes kormány létrehozását, amely a felszabadító háborúra képes összefogni az ország erőit, politikai-vallási meggyőződéstől függetlenül, s képes őket meggyőzni arról, hogy a harc a németek és a hazaárulók uralma alóli felszabadulásért folyik.

Kijelentik, hogy a felszabadulás után az egész ország láthat hozzá a haladó demokratikus rendszer felépítéséhez. A Kommunisták Pártja állásfoglalása az antifasiszta pártok közti széthúzás felszámolását elősegítette, álláspontját a többi antifasiszta párt is elfogadta.¹⁴⁸

Ennek eredménye lett az, hogy 1944. április 24-én az antifasiszta pártok, köztük a munkáspártok bevonásával Badoglio vezetésével Salermóban megalkulhatott a Nemzeti Egység Kormány, a népfrontkormány.¹⁴⁹ Ezzel megalkották a demokráciát, megtették az első lépést a demokratikus kibontakozás és átalakulás felé. A kormányban Croce, Rodino, Togliatti, Mancini vett részt. A kormány hivatalbalépése után röviddel meghirdette programját, amely tulajdonképpen a Nemzeti Bizottság programja volt. A feladatok a következők: a nácik elleni harc fokozása, a fasiszmus gyökereinek felszámolása, a termelés helyreállítása, harc a spekuláció ellen, a háborús károk helyreállítása, a fasiszta bűnösök felelősségre vonása. A kormány létrejötté a legmagasabb szinten lehe-

¹⁴⁶ Unitá, 1944. március 23. A sztrájkmozgalomban kb. 1 millió ember vett részt és Rinascita, 1975. április 25. 18. old.

¹⁴⁷ Togliatti: A demokrácia és a szocializmus problémái. Budapest, 1965. 112. old. Togliatti beszéde Nápolyban, 1944. április 11-én.

¹⁴⁸ A Nemzeti Tanácskozás anyagát közlik. Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. 42. számú dokumentum, 225. old.

¹⁴⁹ Longo i. m. 207. old. és Rinascita, 1974. március 29. 11—13. old.

tövé tette, hogy a harc talaján politikai és vallási meggyőződésre való tekintet nélkül valamennyi hazafi, Észak és Dél összefogjon az ellenállási mozgalomban.¹⁵⁰

Az országban az angol—amerikai hadsereg állomásozott. „Az azonnali fegyveres harc a hatalomért szélesebb nemzetközi összetűzést hozhatott volna magával... Bár a munkásegység megszilárdult, de ennek az egységnek a tartalma és összetartó ereje az antifasiszta küzdelem és egy demokratikus rendszer megteremtése volt.” A szocialisták sem álltak volna a proletár hatalomért folyó harc mellé. „Így a stratégiai cél egy a korábnál jóval fejlettebb demokrácia megteremtése volt és maradt a háború után is.”¹⁵¹

Az ellenállási mozgalom egyik legnagyobb jelentősége az volt, hogy ráébresztette a tömegeket erejükre, bebizonyította, hogy a tömegek érettek saját sorsuk irányítására, alakítására. Az ellenállás vezetője a proletariátus volt, legforradalmibb ereje pedig a kommunista párt, mely erkölcsileg tisztán került ki a világégésből, politikailag a legtisztábban látó erőknek bizonyultak. Tekintélyük, szervezettségük, létszámuk, befolyásuk ennek következtében soha nem látott mértékben növekedett.

A létrejött munkásegységfront erősítette a munkásosztály befolyását, másfelől lehetőséget biztosított a demokratikus úton történő továbblépésre a háború után. De ez belső és nemzetközi események hatására csak rövid ideig volt valóság, hiszen a harcokba az angolszász támadás miatt is bekapcsolódó burzsoázia a belső erőhelyzete és külső támogatás miatt is a későbbiekben meghatározó tényező maradt.

A kommunista párt az ellenállási mozgalomban kialakított politikai vonalához a háború után is ragaszkodott, s ragaszkodik ma is, hiszen az OKP mai politikájának fő vonásai az antifasiszta harcban gyökereznek. E gyakorlati harc tapasztalatai tanították meg a kommunistákat arra, hogy a béke, a demokratikus vívmányok, a politikai szabadságjogok védelme révén lehet szervezni az előrehaladást a szocializmus felé, s ennek során lehetőség nyílik a demokratikus erők széles osztályszövetségének megteremtésére és a reakciós erők támadásának visszaverésére.

¹⁵⁰ Unitá, 1944. május 10. 1. old.

¹⁵¹ Szántó György: Imperialista és antiimperialista stratégia. Kossuth, 1970. 55. old.

**Борьба Итальянской коммунистической партии за единство действий рабочих,
демократической обновление**

Иштван Немет

Захват власти фашизмом в Италии, потом в Германии вызвал единство действий противников фашизма и войны как в международном движении, так в итальянском движении рабочего.

Переходя через существующие разногласия, которые были надолго в социал-демократическом и коммунистическом движении, итальянские коммунисты и социалисты тоже узнавали — имея в виду и международные опыты, — что только через единство действий рабочих возможна ликвидация фашизма.

В качестве узнавания заключили партии рабочих соглашение единства действий в 1934-ом году, потом в 1937-ом году это соглашение было утверждено.

В качестве — не всегда без проблем — солидарности, вскоре не только в эмиграции, но и в Италии возникли антифашистские организации.

Решительно начинание коммунистов, по единству действий рабочих солидарность коммунистической и социалистической партии расширилась другие антифашистские партии.

Результат солидарности скоро проявился в забастовочных движениях весной 1943-го года, и в движении Сопротивления. Сила этой солидарности была единогласно — коммунистическая партия. В качестве сотрудничества антифашистских партий 24-ого апреля 1944-ого года возникло правительство народного фронта, правительство народного единства.

TARTALOMJEGYZÉK

Az 1934-es akcióegyezmény előzményei és eredményei

A Komintern VII. kongresszusának hatása, az „összebékítés” jelszó körüli vita

A munkásegység a fasizmus, a tőke ellen

A nemzetközi helyzet hatása, újabb viták a munkáspártok között

A toulousi értekezlettől az antifasiszta népfrontig

A népfront és a tömegmozgalmak

A monarcho-fasiszta államcsíny és következményei

A fegyverszünet megkötése. Viták a kormányhoz való viszonyról és az államformáról